

Summa

अध्यात्म

वर्ष : २०

अप्रैल-१९९९

अंक : ७

*** ઈશ્વર જ માર્ગ કરી આપે છે. ***

આધ્યાત્મિક માર્ગે પ્રવાસ કરવાનો કે સત્યની શોધ કરવાનો એક વાર માનવે નિર્ણય કર્યો, એટલે ઉપકરણો તેને આપોઆપ મળી રહે છે. આધ્યાત્મિક જીવનનું તંત્ર ખૂબ વ્યવસ્થિત છે. તે જગતમાં એવા અનેક મહાપુરુષો છે. જે દુનિયાને કોઈ પણ છેડે બેઠેલા છતાં આધ્યાત્મિક ઈચ્છા કરતા માનવીને મદદ પહોંચાડે છે. એટલે મુખ્ય વાત ઈચ્છાને જગાવવાની છે. જગાવીને તેને જીવાડવાની છે. ને વધારવાની છે. આ માટે જેવા વાતાવરણમાં રહીએ તેવા વાતાવરણ-માંથી માર્ગ કાઢવાનો છે. કેમ કે જીવન ચંચલ છે. પ્રવાહની જેમ સતત વહે જાય છે. એટલો દાવ હાથમાંથી જતો જાય છે. જે સાધન જેટલું પણ થાય તેટલું અત્યારથી જ કરતા રહેવાનું છે. ને વધારેને માટે ઈશ્વરને પ્રાર્થવાનું છે. તે દયાળુ છે. ને જે સાચા દિલથી પોકારે છે તેને જવાબ આપે છે. તેમ જ માર્ગ કરી આપે છે.

યોગેશ્વરજી

અધ્યાત્મ

આધ્યાત્મિક વિકાસની નવી જ ક્ષિતિજ ખોલતું ગુજરાતી માસિક છૂટક નકલ ૪-૦૦ વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૨૫-૦૦ વિદેશમાં રૂ. ૩૦૦-૦૦ (વિમાનથી)

- સંસ્થાપક પ. પૂ. યોગેશ્વરજી સર્વમંગલ ચેરીટીબલ ટ્રસ્ટ (રજી. અમદાવાદ).
- તંત્રી-સંપાદક શ્રી નારાયણ હ. જાની.
- સહસંપાદકો શ્રી નાનુરામ દુધરેજીયા, શ્રી મહિભાઈ સી. શાહ.
- પ્રકાશન અને પ્રામિસ્થાન 'અધ્યાત્મ' પ્લોટ નં. ૧૬૮૮ બી. સરદારનગર, ભાવનગર-૧
- તંત્રી, મુદ્રક અને પ્રકાશક નારાયણ હ. જાની. ફોન ૫૬૫૮૧૧
- મુદ્રણસ્થાન રાધેશ્યામ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, પ૩/૫૪ સી ૧, બોરડીગેટ, ભાવનગર-૧.

લેખકોને નિમંત્રણ

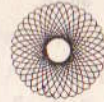
- અધ્યાત્મમાં લેખો, ભજનો કે ગીતો મોકલાવવા લેખકોને નિમંત્રણ છે. અધ્યાત્મની ભાવનાને અનુરૂપ જ લેખો સ્વીકારવામાં આવશે.
- લખાણ કાગળની એક બાજુ ને સારા મોટા અક્ષરે લખેલું હોવું જરૂરી છે. બીજાં સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ લેખોની નકલો ન મોકલાવવા વિનંતી છે.

'અધ્યાત્મ' અંગે સૂચનો

- ગ્રાહકોને ગ્રાહક નંબર સરનામા સાથે લખવામાં આવે છે તે નોંધી લેવો.
- 'અધ્યાત્મ' જો આપને ગમ્યું હોય તો આપના પરિચિત વર્ગમાં તેના ગ્રાહકો વધે તેવું આપ કરતાં રહેશો.
- 'અધ્યાત્મ' દર માસની ૧૭ તારીખે પ્રસિદ્ધ થશે. કોઈ કારણે એકાદ અઠવાડિયા સુધી અંક ન મળે તો સ્થાનિક ટપાલ કચેરીમાં તપાસ કર્યા પછી અત્રે જણાવવું. સિલિકમાં હશે તો જરૂર મોકલી આપશે.
- પત્રવ્યવહાર કરતી વખતે ગ્રાહક નંબર લખવાથી વધુ સરળતા રહેશે.
- 'અધ્યાત્મ' અંગે કોઈ સૂચનો કરવાના હોય તો નિઃસંકોચ કરવા અનુરોધ છે.
- દર મહિનાની તા. ૧૫ સુધીમાં જે ગ્રાહકોનાં નામ અત્રે મળી જશે, તેમને તા. ૧૭ મી એ અંક રવાના કરવામાં આવશે.

અનુક્રમણિકા

શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત	મા સર્વેશ્વરી	૩
તિતિક્ષાનો ટલુકો	ડો. હિમાંથુ પાઠક	૧૨
શ્રીરામકૃષ્ણદેવના સાન્નિધ્યમાં	યશસ્વીભાઈ ય. મહેતા	૨૨
ઉપદેશભાવની	પરમાર્થી	૨૬
પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરીના સાન્નિધ્યમાં	સુરેશ શાહ-કેનેડા	૩૦
કૃપાપ્રસંગ-૪	ગોરધનભાઈ કલોલા (કલ્યાણ)	૩૪
યાત્રા અંત: શાંતિની	મીરાં ભટ્ટ	૪૦
ચૂંટી કાઢેલા પ્રેરક પ્રસંગો	પરમાર્થી	૫૦
અધ્યાત્મસાધનાના પથ પર	ડો. ધર્મેન્દ્ર મ. માસ્તર (મધુરમ)	૫૫
સ્વર્ગારોહણના કાર્યક્રમો	સર્વમંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ	૫૮
પ. પૂ. યોગેશ્વરજીની નિર્વાણદિનની		
સાદગીપૂર્ણ ઉજવણી	તંત્રી	૫૯
રામકથા	યોગેશ્વરજી	૬૧

એપ્રિલ : ૧૯૯૯

૩

અધ્યાત્મ

વરદ હસ્ત પ્રભુ તમારો, સદાય રહેજો જીવન સહારો

—મા સર્વેશ્વરી

વર્ષ : ૨૦

એપ્રિલ-૧૯૯૯

અંક : ૭

શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત

મા સર્વેશ્વરી

તા. ૧૨-૭-૮૧, રવિવાર, અષાઢ સુદ દેવપોઢી અગિયારસ,
૨૦૩૭, સ્થળ : ૨, 'પ્રયાગ' નરસિહનગર, નારણપુરા

ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.

પૂ. શ્રીના સાન્નિધ્યે દિવસ ક્યારે ઊગે ને આથમે છે તે પણ
ખ્યાલ રહેતો નથી. આ મહાપુરુષની સન્નિધિમાં સતત સત્સંગનું
ભાથું મળ્યા જ કરે છે.

વરસાદી વાતાવરણમાં પૂ. શ્રી પણ ઘણીવાર મન મૂકીને
વરસતી વર્ષા જેવા બનીને કૃપા કૃપા કૃપાનાં કિરણો રેલ્યા જ કરે
છે.

સવારનો અખંડિત ક્રમ આજે પણ ચાલુ થઈ ગયો. અગિ-
યારસનો ઉપવાસ હોવાથી પ્રમાણમાં પૂ. શ્રીએ ઓછો વ્યાયામ

કર્ચો. પણ લેખન, મંત્રજપ તો ચાલુ જ રહ્યા. વચ્ચે વળી થોડો આરામ કરી લીધો.

પગ ઉપર નાનકડી ઈજા થઈ છે તેના પર મલમ ઘસવાનું કાર્ય સર્વેશ્વરી કરી આપે છે. પટ્ટી લગાવી છે. તો જાણે નાના બાળકની જેમ પટ્ટી દબાય તો નીકળી જશે એમ કહી સ્થિર રીતે એક પગ ઊંચો કરી બેઠા. સર્વેશ્વરી કહે છે 'પટ્ટી દબાય તોપણ કશું જ ન થાય' જેથી પૂ. શ્રી સ્વસ્થ બની સૂઈ જાય છે. થોડા આરામ બાદ ભોજનનો સમય થયો સાડા અગિયારે, પણ આજે તો ઉપવાસ છે.

પૂ. શ્રી વર્ષોથી અગિયારસમાં ફક્ત દૂધ ઉપર જ રહે છે. પણ હાઈએટેકની ભયંકર માંદગી પછી ફળાહાર લે છે. એ દૃષ્ટિએ આજે વળી પૂ. શ્રી ફક્ત રબડી (બાસુંદી) લેનાર હતા. એટલે એ રીતે ઉપર જરૂરી વાસણો સાથે તે પદાર્થ આવી ગયો. પૂ. શ્રીએ તે લઈને કાર્ય પૂર્ણ કર્યું.

ભોજનબાદ મુલાકાત શરૂ થાય છે. પૂ. શ્રી ઘરની નાની દીકરીને પૂછે છે 'અગિયારસ કરી છે?' તે દીકરી 'ના' કહે છે.

પૂ. શ્રી : આ યુગમાં જો મોટામાં મોટો દંડ હોય તો તે ખાવાનું ન આપવાનો.

એ ઉપરથી પૂ. શ્રીના ઉપવાસોની વાતો નીકળી છે.

શ્રી નંદુભાઈ : એક રાજકારણીએ કંઈક ૭૩ ઉપવાસો કરેલા. એટલે તે ઉપવાસોમાં માસ્ટર ગણાતા. પણ રાજકારણી-ઓને ઉપવાસોથી પ્રસિદ્ધિ મળતી. જ્યારે આપના ઉપવાસોનો હેતુ જુદો. તે કેટલા લાંબા ચાલે. અમે તો કલ્પના જ નથી કરી શકતા. કોઈ પ્રસિદ્ધિ પણ નહીં.

પૂ. શ્રી : ઉપવાસો એની શક્તિથી જ થયા. અમે ભરત-મંદિરમાં રહેતા તો ત્યાં દરરોજ એક ભાઈ મળવા આવે. મારે તો ઉપવાસ સાથે મૌન હોય. તો તે ભાઈને પણ મારા ઉપવાસની ખબર ના હોય.

માતાજી પણ ઉપવાસમાં સમજપૂર્વક સહકાર આપતાં. તેઓ વિરોધ ન કરે. ઊલટું પૂછે "કામ થઈ ગયું?" મેં પણ તેમને સમજાવીને વિશ્વાસમાં લીધેલાં. હિમાલયમાં કેમ રહેવું જોઈએ. આપણે તો સારા માનવ બનવાનું છે. પણ પ્રભુનું જ શરણ લેવાનું. સાધના કેવી કરી રહ્યા છે તે અને સાધનાથી શું મેળવવાનું છે, બધું જ હું સમજાવતો.

એવો સહકાર તો ભાગ્યે જ કોઈને મળે. એવો સમજપૂર્વકનો સહકાર માતાજી તરફથી મળતો.

એ વાત સાંભળી સર્વેશ્વરીને ઉપવાસમાં નિયમો રાખવામાં સ્વજનો તરફથી સહકાર મળતો તેની વિસ્તૃત વાતો થઈ. આજે ખાસ એવી વાત ન થઈ. થોડીવાર બાદ સૌ વિદાય થયાં. પૂ. શ્રીએ પેપર પર નજર નાંખવી શરૂ કરી. કારણ પૂ. શ્રીના પલંગપર આજનું 'ગુજરાત સમાચાર' પેપર મૂકાયું છે. ત્યાં તો શ્રી વિષુ-ભાઈ જાની મુંબઈથી આવ્યા છે. એ ખબર મળે છે.

પૂ. શ્રીએ વિષુભાઈને ઉપર બોલાવ્યા. લગભગ પોણો કલાક તેમની સાથે વાતો કરી. જેમાં માતાજીની માંદગીની સેવાની વાતો પણ આવી. સાંજે પૂ. શ્રીને મળવાનો સમય ૬-૩૦ છે. પણ મુંબઈથી બીજા ત્રણ ભાઈઓ પણ આવ્યા છે. જેથી સૌને ૬-૦૦ નો મળવાનો સમય આપે છે. પૂ. શ્રી આરામ કરવા પલંગપર જાય છે.

પેપરનું વાંચન પૂ. શ્રી ઝડપથી પૂરું કરી નાંખે છે. પવી સર્વે-
શરી ધા પર દવા બગાડી આપે છે. પૂ. શ્રી થોડો આરામ કરે છે.

આરામ બાદ ૧ કલાક ફરી રામાયણનું લેખન કરે છે. બરા-
બર છ વાગતાં પૂ. શ્રી લેખનકાર્ય પૂર્ણ કરી તૈયાર થાય છે. તૈયાર
થવું એટલે? વાળ વ્યવસ્થિત કરી, લઘુશંકાનું કાર્ય પતાવી દે છે.

પલંગ પર, બીજા રૂમમાં જે મુલાકાતીઓ માટેનો હોય છે
ત્યાં પૂ. શ્રી બેસી જાય છે. મુલાકાતીઓ આવવા લાગે છે. સૌ
પ્રણામ કરીને બેઠા છે. આજે મુંબઈવાળા ચાર ભાઈઓ પણ
આવે છે. ઓરડો આખોયે ભરાઈ ગયો છે.

આજે શ્રી વાસુદેવભાઈ મહેતા આવ્યા છે. એમણે આબુની
વાતો કાઢી. જેથી થોડીવાર તો આબુની જ વાતો થાય છે. જ્યાં
શ્રી મોહનલાલ પટેલનો પ્રસંગ પણ પૂ. શ્રી સંભળાવે છે.

શ્રી મોહનલાલ પટેલને પૂ. શ્રીની આંખોમાં રામકૃષ્ણદેવની
છબીનાં દર્શન થયા હતાં. શ્રી મોહનભાઈએ જણાવ્યું કે તમારું
(પૂ. શ્રીનું) ને ઠાકુરનું ઘણું ઘણું મળતું આવે છે.

મોહનલાલ પટેલની એ વાતથી પૂ. શ્રીએ આજે અહીં શ્રોતા-
ઓને જણાવ્યું કે:-

જેને તમે બીજા સાથે સરખાવી શકો એવો તો કોઈ માનવ
મળે જ નહીં, હોય જ નહીં. તમે વિવેકાનંદની સરખામણી
રામતીર્થ સાથે ન કરી શકો. તેમ ટાગોરને અરવિંદની સાથે ન
સરખાવી શકો. હા, કેટલુંક મળતાપણું લાગે, કેટલુંક ન પણ લાગે.
તે સારું પણ છે, તો જ નાવિન્ય પણ લાગે ને! સાત્ત્વિકતા, પ્રભુ-
પરાયણતા, નિર્મળતા, સંયમ એ પૂર્વજન્મના નાતે રહે. વધે ખરો.
પણ બહારના રૂપરંગ ફરે. શ્રી રા. દેવ હિમાલય ગયા ન હતા તો

પરદેશ પણ ગયા ન હતા. તો શ્રી રા. દેવની નવી આવૃત્તિ બહાર
પડે તો તે ન જાય એવું થોડું છે? બહારના રૂપરંગ ફરે પણ
અંદરનું સત્ત્વ તો એ જ રહે. સમય પ્રમાણે જરૂરી સત્ત્વ ઓછું કે
વધુ લઈને આવે.

રા. દેવના ફોટામાં તેમનો જમણો પગ ઊંચો જ રહે છે. તો
આગળનો દાંત પણ નથી. તો નાનપણથી આ મારો પગ પણ એ
જ રીતે રહે છે ને દશવરસથી તે જ દાંત પડી ગયો છે. જો કે એવી
નિશાનીઓને કોઈ સંબંધ નથી, પણ થોડો ભેદ તો રહેવાનો જ.

એટલે આબુ જઈને રહીએ ને મસુરીની સરખામણી આબુ
સાથે કર્યા કરીએ તો આબુનો આનંદ ન માણી શકો. ઘણીવાર
સરખાવવાની વાતમાં વાસ્તવિકતાથી દૂર ચાલ્યા જવાય છે.

(પૂ. શ્રીએ આટલી વિસ્તૃત ને સ્પષ્ટ સમજ શ્રોતાઓને આપી
ત્યારબાદ એક બે મિનિટ પૂ. શ્રી મૌન રહ્યા. જેથી એક ભાઈએ
પ્રશ્ન પૂછ્યો. અહીં રા. એટલે રામકૃષ્ણ પરમહંસની વાત છે.)

પ્રશ્ન : ધ્યાનની બેઠક પહેલાં કે પછી અડધો કલાક કોઈ
ગ્રંથપર બોલવાનું હોય તો સમય ઓછો પડે છે તો બધો મળીને
૦૧૧ કલાક ધ્યાનનો રાખીએ તો ચાલે કે નહીં. અને ૦૧૧ કલાકમાં
ધ્યાનમાં તો શું માગી શકીએ? પ્રભુપાસે કંઈ માંગવું હોય તો પણ
સમય ઓછો પડે.

પૂ. શ્રી : ધ્યાનમાં મન ન લાગે તોપણ બેસો જ. થોડું
આડુંઅવળું મન ભલે જતું. હવે તો ઊભા ઊભા જ ન્હાવાનું,
ખાવાનું નીકળ્યું છે. એ તો સારું છે. ઊભા ઊભા ઊંઘતા નથી.
પણ હા. બદરીકદાર જતાં એક સાધુ મળ્યા. તેઓ ૧૦ વરસથી
ઊભા જ હતા. ભીંતને સહારે ઊંઘી લેતા. મેં પૂછ્યું, 'કંઈ લાભ

થયો આટલા વરસ ઊભા રહીને, આ હાથ ઊંચો રાખવાથી ! તેણે કહ્યું, ના. લાભ તો કશો થયો નથી. પણ ગુરુપાસે સંકલ્પ કરેલો એટલે ઊભા રહેવાનું બન્યું. ઊલ્ટું નુકસાન જ થયું. ઊંચો રાખવામાં આવેલો હાથ સતત દુઃખદર્દવાળો બન્યો છે. આત્મસુધારણામાં પણ તેનાથી મદદ ન મળી તો હાથ સુધારણામાં પણ ન મળી.

એટલે બહુ ગ્રંથો વાંચવાથી કે આવો વ્યાયામ કરવા કરતાં બેસો. પ્રભુમાં મન જોડો. એકાગ્ર ન થવાય તો પણ બેસો. મને યાદ આવે છે. ૧૯૪૪ માં ઉત્તરકાશીમાં હું ધ્યાનમાં બેસતો હતો તો ત્રણ-ચાર મિનિટમાં જ દેહભાન જતું રહેતું. એવું દેહભાન ચાલ્યું જાય તો ધ્યાનમાં બેસવાનો વધારે આનંદ આવે. ને જેનું મન એકાગ્ર નથી થતું તેને પણ ધ્યાનમાં બેસે ત્યારે મનપરનું ટેન્સન ઓછું થઈ જાય, થોડી રાહત પણ અનુભવવા મળે.

શ્રી પેટલીકર : આપનું રામાયણલેખન ક્યાં સુધી આવ્યું ?

પૂ. શ્રી : થોડા દિવસોમાં બાલકાંડ પૂરો થઈ જશે. થોડું સંભળાવું ? (એમ કહી પૂ. શ્રીએ અનુવાદ ગાવા ને ગવડાવવા માંડ્યો) રામજન્મ માટેની પ્રાર્થના, રામજન્મની સ્તુતિ. વળી દશરથ જાન લઈને નીકળ્યા ત્યારે તુલસીદાસે કરેલું શુકનનું વર્ણન પણ ખૂબ રસથી ગાઈ બતાવ્યું.

શુકનમાં પંડિતો પુસ્તકો લઈને સામા મળે છે. એ વાત ગાઈ બતાવી. પૂ. શ્રીએ કહ્યું, 'ત્યારે શુકનમાં પંડિતો પુસ્તકો લઈને મળતા અને હમણાં વળી સ્ત્રીઓ પર્સ લઈને સામે મળે' (સૌ હસે છે)

પ્રશ્ન : સહજયોગ અને શક્તિપાત વિષે કંઈક પ્રકાશ પાડશો ?

પૂ. શ્રી : દરેક યોગ સહજ જ હોય છે. આપણે કુત્રિમ રીતે ચાલીએ છીએ એટલે તે કઠીન લાગે છે. જેમ ઈન્દ્રિયો બહિર્મુખી

જ હોય છે, તો ભોગ એ સહજ છે, તેમ યોગ પણ સહજ જ છે.

સહજયોગમાં શાંતિથી બેસવું, તેથી મન સહજરીતે સ્થિર થશે. એનો પ્રયોગ કબીરે કર્યો. કબીરે કહ્યું, "સાધો સહજ સમાધિ ભલી."

(શક્તિપાતની પણ વિશેષ સમજ આપી. જે અગાઉ નોંધમાં આવી ગઈ હોવાથી ન નોંધી)

પૂ. શ્રી : શક્તિપાત અધ્યાત્મ તરફ નથી લઈ જતું ?

પૂ. શ્રી : હમણાં જે શક્તિપાતને નામે ઠેર ઠેર પ્રયોગો થાય છે તેમાં તે સૌ અધ્યાત્મને મહત્ત્વ આપતા નથી. શરીરની ક્રિયાને જ મહત્ત્વ આપે છે. ખરેખર કુંડલિની શક્તિ જાગે તો માનવ હસે, રડે, નાચે નહીં. પણ શાસ્ત્રોએ કહ્યું છે કે ધ્યાનમાં બેઠા હોઈએ ત્યારે કીડીજેવું ચઢતું જણાય અથવા આંચકા અનુભવાય. એથી પણ આગળ ત્રણ પ્રકારની અસર કુંડલિની શક્તિ જાગવાથી થાય છે. તે શરીર, વાણી ને મનપર થાય છે. શરીર કાંતિવાળું, વાણી મધુર, મન સાત્ત્વિક, આંખ નિર્મળ, કપટરહિત જણાય છે. જીવન સાત્ત્વિક બની જાય. એ કુંડલિની શક્તિ જગાડવામાં આસનો-શીર્ષાસન, સર્વાંગાસન, યોગમુદ્રા મદદ કરે છે.

પ્રશ્ન : દુર્વાસાને પણ ક્રોધ આવ્યો, તો તે સંત કહેવાય ?

પૂ. શ્રી : દુર્વાસાનો ક્રોધ સામાન્ય માનવ જેવો ન હતો. માનવ ને સંતના ક્રોધમાં ફેર હોય છે. દુર્વાસાના ક્રોધને, ક્રોધ કહેવો એના કરતાં રોષ કહી શકાય. રોષ એટલે પોતે શું બોલે છે તેનું સ્પષ્ટ ભાન રહે છે. જ્યારે ક્રોધમાં પોતે શું બોલે છે તેનું ભાન રહેતું નથી.

શકુંતલાના આશ્રમમાં દુર્વાસા પ્રવેશ કરે છે ત્યારે શકુંતલા

ચિત્ર દોરવામાં મગ્ન છે. દુર્વાસા આવ્યા તેની પણ તેને ખબર ન પડી. એટલે દુર્વાસાએ રોષ કર્યો. એની પાછળનો દૃષ્ટિકોણ એ હતો કે શકુંતલા અત્યારથી આટલી બધી આસક્ત થાય તે તો આગળ જતાં એ શું ન કરે? અને આશ્રમના સંચાલક તરીકે એ અતિથિનો સત્કાર કરવાની નીતિમાંથી ચ્યુત થઈ જાય છે. માટે દુર્વાસા રોષ બતાવે છે.

પ્રશ્ન : ‘પીંડ તે બ્રહ્માંડે’ એટલે શું?

પૂ. શ્રી : પીંડમાં એટલે કે આપણામાં જે છે તે જ બ્રહ્માંડમાં છે. ઘઉંનો દાણો જોયો છે? હા. તો તે દાણામાં ડુંડા, પાંદડા, ડાળ કશું દેખાય છે? ના. છતાં તે દાણાને જમીનમાં નાંખો તો તે નાનકડા દાણામાંથી ડાળ, પાંદડા, ડુંડા થાય કે નહીં?

એ રીતે સ્ત્રી-પુરુષના નાનકડા રજબિન્દુમાં હાથ-પગ-આંખ-નાક કશું દેખાતું નથી છતાં એ બિન્દુઓ ભેગા મળી ક્રિયા પામે તો નાનકડા શીશુનું સર્જન થાય છે.

આપણે સંકલ્પથી ભેગા થઈ ક્રિયા કરીએ છીએ કે બાળક થાય. એ સંકલ્પ કોઈવાર ફળે, કોઈવાર ન પણ ફળે. છતાં સંકલ્પથી જ એ સર્જન થાય છે. એ રીતે બ્રહ્માંડ પણ સંકલ્પથી જ થાય છે.

જે નિયમ પીંડ માટે, તે જ નિયમ બ્રહ્માંડ માટે હોય છે. જે રીતે નાના પીંડમાં જે શક્તિ તે જ શક્તિ વિરાટ રીતે બ્રહ્માંડમાં છે.

પણ ‘પીંડ તે બ્રહ્માંડે’ તે ભૂલી ગયા ને તે પ્રભુની શોધ આપણે બહાર કરીએ છીએ.

પૂ. શ્રી આવી સમજ આપ્યા પછી શાંતિથી બેઠા છે. વળી આજે પૂ. શ્રીને ભજનો સાંભળવાની કે સંભળાવવાની ઈચ્છા થાય

છે. જેથી તેઓ સર્વેશ્વરીને ભજનો ગાવાનું કહે છે.

(૧) મને સાથે રાખો. (૨) વ્યાલા રાધાના શ્યામ. (૩) પ્રભુ મને પાજો રે. ત્રણ ભજનો પૂ. શ્રીની આજ્ઞાથી સર્વેશ્વરી ગવડાવે છે.

ત્યારબાદ પૂ. શ્રી શ્લોક ‘ૐ સહનાવવતુ...’ બોલી પૂર્ણાહુતિ કરે છે. જેથી સૌ પ્રણામ કરી વિદાય થાય છે.

મુંબઈવાળા ભાઈઓ સાથે પૂ. શ્રી ૧ કલાક વાતો કરે છે, જેમાં મુંબઈ દિવ્યજીવન સંઘની શાખાના આમંત્રણની વાત પણ ચર્ચવામાં આવે છે.

આજે અગિયારસ હોવાથી પૂ. શ્રી લગભગ સાડા નવ સુધી સૌ સાથે બેઠા છે. સૌ વિદાય થયા ત્યારબાદ પૂ. શ્રી દૂધ લઈ ધ્યાનમાં બેસે છે. ત્યારબાદ આરામ. હરિ: ૐ. (ક્રમશઃ)

શ્રી યોગેશ્વર કૃપા

સંદીપ વેલ્ડીંગ વર્ક્સ

ગ્રીલ, દરવાજા, તેમજ મેઈન ગેટના સ્પેશ્યાલીસ્ટ

તેમજ

દરેક જાતનું રીપેરીંગ કામ કરનાર.

મોટી બંગલા, ઉમરા જકાત નાકા પાસે, સુરત-૩૯૫ ૦૦૭

ફોન : ૨૨૮૨૩૧

તિતિક્ષાનો ટહુકો

ડો. હિમાંશુ પાઠક

દેહાતીત અવસ્થા

[ઓપરેશન પછી Thebbing Pain કે Pulsating Pain વચ્ચે પણ અમે પૂ. માને પ્રસન્ન જોયાં. હસાવતાં જોયાં. ને સત્સંગ કરાવતાં જોયાં.

હોસ્પીટલથી અમારા ઘરે પૂ. મા સાંજે આવી ગયાં તો વેદના તો હતી. અમે કહ્યું, “દર્દશામક ઈન્લેક્શન આપું?” પૂ. મા તરત જ લખે છે. મા વતી તમે લો. અને અમે સૌએ જોયું કે દવા કે ઈન્લેક્શન વગર દર્દ હળવું થતું ગયું. સોજા ઉતરતા ગયા ને ઘા પણ સૂકાતા અમે અમારી આ આંખોથી જોઈ શક્યા.

માનવ દેહધારી પૂ. મા શરીરના દર્દોથી કેવાં ઉપર ઊઠી ગયાં છે તેનું દર્શન ગુરુદેવે કૃપા કરી કરાવ્યું ને અમારા જેવા ડોક્ટરોને જગાડતા ગયા.

પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં પણ પ્રભુનું સ્મરણ ને અડગ શ્રદ્ધાના દર્શન કરાવનાર હે મા આપના ચરણોમાં વંદન.

— ડો. જયેશ પટેલ અને ડો. મનિષ પટેલ (માસમા)]

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલના જીવનનો એ પ્રસંગ યાદ આવે છે, કે એમને થયેલા ગુમડાની શસ્ત્રક્રિયા કોઈ પણ પ્રકારના ચામડીને બહેરી કરવાના ઈન્લેક્શન મૂકાવ્યા વગર કરાવી અને પોતાના અપ્રતિમ આત્મબળનાં દર્શન કરાવ્યાં. આ પ્રસંગની કલ્પના માત્રથી આપણને સરદાર માટે ગૌરવ અને ગર્વની લાગણી થાય છે.

આજે તારીખ ૧૧ જાન્યુઆરી અને સોમવાર સવારે અગાઉ-થી નિશ્ચિત થયેલા નિયત સમયે સંકેદ માફતીકારના સંકેદ પડદાથી ઢંકાયેલ શ્વેત વસ્ત્ર અને શ્વેત મુકુટથી શોભતાં પૂજ્ય મા સર્વેશ્વરી સુરતના નાનપરા વિસ્તારમાં આવેલી ડો. દયાનિધિભાઈ દેસાઈની પાવન નાસિંગ હોમમાં પધારે છે. હોસ્પિટલ પહેલે માળે છે. કમ-નસીબે લીફ્ટ ચાલતી નથી. અકસ્માતમાં થયેલા ફ્રેક્ચરને કારણે ચાલવામાં તકલીફ પડતી હોવા છતાં રૂંદ પગથિયાં ચઢીને થોડું ચાલીને હોસ્પિટલના ડીલક્ષ રૂમમાં પધારે છે. થોડીવારમાં જ ફરીથી માને ઓપરેશન થીએટરમાં લઈ જવાનાં છે. એ વાતની જાણે એમના પર કોઈ અસર ન થઈ. એ જ હાસ્ય સાથે પોતાની સ્લેટ પર સત્સંગની વાતો શરૂ થાય છે. પોતાની ચકોર નજરથી રૂમમાં રહેલી સગવડ નિહાળીને પ્રશંસાના શબ્દો વ્યક્ત કરે છે. પૂજ્ય માનું હાસ્ય એ એમની અમુલ્ય મૂડી છે. જેનો હું નાન-પણથી ચાહક છું. એ જ હાસ્ય સાથે પૂ. મા વાતો કરે છે. હું થોડોક ટેન્શનમાં છું. ઓપરેશન નાનું કે મોટું હોય પણ અમે જોયું છે કે પેશન્ટને ગમે ત્યારે ગમે તે થઈ શકે.

સવારે ૮-૫૫ થયા છે. ડો. દયાનિધિભાઈ એકદમ રૂમમાં આવી પહોંચ્યા. અગાઉના એક્ષરે જોઈને નક્કી થાય છે કે ઓપરેશન કેવી રીતે કરવું. પૂજ્ય માને પૂછવામાં આવે છે તો એક પણ ક્ષણનો વિચાર કર્યા વગર લખીને કહે છે કે, “તમે ઉદ્-ઘાટનમાં બોલાવ્યાં ન હતાં એટલે આજે આવી પહોંચ્યા. હવે તમારી જેવી મરજી.” ડો. દયાનિધિ અને અમે સૌ ખડખડાટ હસી પડ્યા. પૂ. મા વાતાવરણને હળવું બનાવવાની સિદ્ધિનાં ગજબ સ્વામીની લાગે છે.

હું ડો. દયાનિધિભાઈ સાથે ઓપરેશન થીએટરમાં જાઉં છું તે

પહેલાં પૂ. માએ મને પૂછીને જાણી લીધું કે ઓપરેશન થીએટર ક્યાં છે? અને હું ઓપરેશન થીએટરમાં આવવાનો છું કે કેમ? ઓપરેશન થીએટરનાં ગાઉનજેવાં કપડાં પહેરવાં પડશે કે સાડી ચાલશે? મારે પણ ઓપરેશનનાં કપડાં પહેરવાં પડશે કે કેમ? વિગેરે વાતો માએ જાણી લીધી.

૯-૧૫ સુધીમાં ઓપરેશન થીએટર તૈયાર થઈ જાય છે. પોતાના હાથને જંતુમુક્ત કરતાં ડો. દયાનિધિભાઈ ફરીથી એક્સ-રે મંગાવીને જુએ છે. એમના મુખ પરથી એવું લાગે છે કે પૂ. મા જેવા વી. આઈ. પી. દર્દીને ઓછામાં ઓછી તકલીફ કેવી રીતે પડે? એનો વિચાર થોડી મૂંઝવણ સાથે કરે છે. મને પૂછે છે પણ ખરા શું કરીએ? મારો તો એક જ જવાબ પહેલેથી હતો કે એવું કરો જેથી પૂ. માએ પાછળ હોસ્પિટલમાં દર્દી તરીકે આવવું ના પડે. અને પૂ. માની ઈચ્છા કમ્મરમાં ઈજેક્શન લેવાની નથી.

૯-૨૦ થતાં જ પૂ. માનાં ઓપરેશન થીએટરમાં ડો. જયેશ પટેલ (માસમાના પૂ. માના યજમાન પરિવારનો જ્યેષ્ઠ સુપુત્ર) સાથે પગલાં પડે છે. હું તો વર્ષોથી ઓપરેશન થીએટરમાં કામ કરું છું. અમારી હોસ્પિટલમાં ઓપરેશન થીએટરમાં પ્રવેશતા દર્દી જાણે ફફડતા પગલે દાખલ થાય છે. અને બહાર દર્દીઓનાં સગાં ચિતામાં આમથી તેમ રઘવાયા બનીને આંટા મારે છે.

ડો. દયાનિધિભાઈના ઓપરેશન થીએટર બહાર કોણ આંટા મારતા હતા તેની તો મને ખબર નથી, પણ પૂ. મા તો સ્વયં જાને ચાલીને હસતાં હસતાં ઓપરેશન થીએટરની આજુબાજુ નજર નાંખતાં પ્રવેશ પામે છે. કદાચ પૂ. માએ અલાસ્કાના સુંદર વાતાવરણમાં પણ આ જ હાસ્ય સાથે પગલાં પાડ્યાં હશે? અને તરત

જ કહેવામાં આવ્યું એટલે ઓપરેશન થીએટરના ટેબલ પર બેસી ગયાં. પૂ. માની ઈચ્છા કદાચ બેસીને પોતાના જ પગની શસ્ત્રક્રિયા જોવાની હતી. પણ ડોક્ટરે સૂવાનું કહ્યું તો નાના બાળકની જેમ તરત જ સૂઈ ગયાં.

૯-૨૫ થઈ એટલે એક માણસ આવીને પૂ. માના જ પગે ઓપરેશન કરવાનું છે તે ટેબલથી ઊંચો હવામાં રહે એટલે વિશેષ ટેબલ જેવું સાધન મૂકે છે. સાથે સાથે સીસ્ટર વિશેષ દવાથી પૂ. માના પગને જંતુમુક્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

બરાબર ૯-૨૭ એ ડોક્ટર દયાનિધિભાઈ ઓપરેશન થીએટરમાં આંખોને ગમે એવા લીલા કલરનાં ઝભ્ભા, ટોપી અને મોઢાપર લીલો જ માસ્ક પહેરીને ચશ્મા સાથે પૂ. માના ચરણોમાં આવી પહોંચે છે. ડો. દયાનિધિભાઈ ઋજુ હૃદયના છે. સવારે જ પૂ. માએ જ્યારે કહ્યું કે તમે જે વિચારતા હો તેમ કરો ત્યારે આ જ ડો. દયાનિધિભાઈએ કહેલું કે અમે પણ તમારા થકી જ વિચારીએ છીએ.

ડો. પૂ. માના ડાબા પગની ઘૂંટીની તપાસ કરે છે જો કે પૂ. માને વડોદરામાં જે બે સળિયા નાંખવામાં આવ્યા હતા તેમાંનો એક સળિયો મુક્તિ અંખતો હોય તેમ ચામડી ફૂટીને બહાર નીકળવાની ઉતાવળ કરતો હતો. એ જ સળિયાથી પૂ. માને પણ ચાલવામાં તકલીફ થતી હતી. આ બધું જ લગભગ એક મિનિટ-માં પૂરું થાય છે. અને પૂ. માને ચામડી બહેરું કરવાનું પ્રથમ ઈજેક્શન આપવામાં આવે છે. મારું હૃદય થોડો ગભરાટ અનુભવે છે. હૃદયના ધબકારા પણ સહેજ તેજ થયા છે. મન પ્રાર્થના કરવા અંખે છે, પણ ત્યાં પણ શબ્દો જડતા નથી. ઈજેક્શનની અસર થતાં જ ડોક્ટર પ્રથમ ૧/૩ ઈંચનો કાપ મૂકે છે. કાપ મૂકતાં

પહેલાં કદાચ પૂ. મા માટે કોઈ ઈમરજન્સી ઊભી થાય અને જોખમ રહે તો તે અટકાવવાના પ્રયાસરૂપે અગમચેતી વાપરીને પૂ. માને રર નંબરની Sclap Vennamની સોય જમણા હાથની નસમાં દાખલ કરવામાં આવે છે.

હજુ ડો. જયેશ ઓપરેશન થીએટરમાં આવ્યો નથી એટલે પૂ. મા લખીને મને સૂચના આપે છે કે, જયેશને અંદર બોલાવી લે. ડો. જયેશ અંદર આવે છે. પૂ. મા તરફ અમે બંને વારાફરતી જોઈએ છીએ. પૂ. માના મુખારવિદ પર પરમ શાંતિ છે. હોઠ એકદમ સાધારણ ફફડતા મંત્રજપ કરે છે.

આ દરમ્યાન ડો. દયાનિધિભાઈ નાનું સાધન દાખલ કરીને પેલો સળિયો પકડીને બહાર કાઢવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પણ કદાચ હવે એ સળિયાને પણ પૂ. માનું મહત્ત્વ સમજાયું હશે એટલે બહાર નીકળવાની ના પાડે છે? ત્રણ વાર પ્રયત્ન કર્યા પછી ડો. દયાનિધિભાઈ થોડીક ક્ષણો માટે અટકે છે. ત્યાં જ ડો. દયાનિધિભાઈના મદદનીશ ડો. જ્ઞેશભાઈ પંડયા જેઓ દયાનિધિભાઈ જેટલું જ ભણ્યા છે, એમનું આગમન થાય છે. બંને ડોક્ટરો ચર્ચા કરે છે. ડો. જ્ઞેશ એક્સ-રે જોઈ લે છે. અને ડો. દયાનિધિભાઈ કંઈક આગળ કરતાં મોટું સાધન (Forcep) લે છે. અને બેમાંના એક સળિયાને બહાર ખેંચી લે છે. ફરીથી મને અરેરાટી અનુભવાય છે. પૂ. માને જોઈ ઇં, અમારી નજરો મળે છે. અને મને હળવો કરતાં હોય તેમ મા હસી પડે છે.

હવે બીજા સળિયાનો વારો અને એને માટે ફરીથી ૧/૩ ઈંચનો કાપ મૂકવો પડશે એટલે ફરીથી ચામડી બહેરી કરવાનું ઈંજેક્શન આપવામાં આવે છે. પણ ઈંજેક્શન બધું બહાર ઢોળાઈ

જાય છે. જે કંઈ સીરીનમાં દવા છે એ પૂ. માના શરીરમાં દાખલ થાય છે. અને એની અસર થતાં બીજો કાપ મૂકી બીજો સળિયો સરળતાથી બહાર નીકળી જાય છે. અમને હાથ થઈ જાય છે.

હવે ડો. દયાનિધિ ફરીથી મુંઝવણ અનુભવે છે. જ્યાં એક્સ-રે છે, ત્યાં લાઈટ પાસે જાય છે. પૂ. માને વડોદરામાં જે બે ઈંચ લાંબો સ્ક્રૂ મૂકવામાં આવેલ તે કયા પ્રકારનો છે તે એક્સ-રેમાં સ્પષ્ટ દેખાતું નથી. બંને ડોક્ટરો ચર્ચા કરે છે.

અને હવે અગ્નિ પરીક્ષા બધાની જ-ડોક્ટરોની, જોનારાની અને ઓપરેશન કરાવનારની થાય છે. સ્ક્રૂનું માથું ક્યાં છે એ નક્કી કરવામાં થોડી વાર લાગે છે. ખબર પડતાં ફરીથી ઈંજેક્શન અને લગભગ ૩/૪ ઈંચ લાંબો કાપ મૂકવામાં આવે છે. વિશેષ સાધનથી ચામડી અને ચામડી નીચે રહેલા સ્નાયુને છૂટા પાડીને સ્ક્રૂનાં માથા ને સ્ક્રૂને જોઈ શકાય એવો પ્રયત્ન થયો. ડો. જ્ઞેશભાઈ મોટું સ્ક્રૂ ડ્રાઈવર-પેચિયું હાથમાં લે છે અને જાણે સુથાર લાકડાનાં પાટિયામાંથી સ્ક્રૂને બહાર કાઢવા સ્ક્રૂના માથાપર પેચિયાથી દબાણ કરી અને Anti-Clock દિશામાં બહાર કાઢે એ જ રીતે ડો. જ્ઞેશભાઈ પૂ. માના પગમાં રહેલા સ્ક્રૂને બહાર કાઢે છે. પૂ. માને જે ઈંજેક્શન આપવામાં આવ્યાં એનાથી ફક્ત ચામડી જ બહેરી થાય છે. એ બહેરી થયેલ ચામડી પર કાપ મૂકવામાં આવે તો ખબર ન પડે પરંતુ આ ઈંજેક્શનથી હાડકું બહેરું થતું નથી. એટલે જ્યારે સ્ક્રૂ જીવતા હાડકામાંથી બહાર નીકળે એની વેદના ન થાય એ માટે આવું ઓપરેશન દર્દીને પૂરેપૂરો બેભાન કરીને કરવામાં આવે અથવા શરીરના નીચેના ભાગને અચેતન કરવામાં આવે જ. અહીં પૂ. માની અપ્રતિમ સ્વસ્થતા જોઈને ડો. દયાનિધિભાઈને પણ ખ્યાલ ન આવ્યો કે પૂ. માને કેટલું દર્દ થતું હશે.

પૂ. માએ પાછળથી અમને કહ્યું કે જાણે કોઈ પગ પર લોખંડના ઘા મારતું હોય એટલું દર્દ હતું.

હું પૂ. માના ચરણ પાસે ઊભો હતો. બાજુમાં ડો. દયાનિધિભાઈ હતા એટલે હું પૂ. માનું મુખારવિદ બરાબર જોઈ શકતો હતો. સાચું પૂછે તો મારે જોવું પણ હતું કે પૂ. મા કેટલા પાણીમાં તરે છે? એ જોવાની તક પહેલીવાર મળી છે. પણ પૂ. મા જેનું નામ મારા મનનો ભાવ કળી ગયાં હોય તેમ મરક મરક હાસ્ય રેલાવતાં રહે છે. સ્કૂ તો બહાર નીકળી ગયો. હવે રહી ગયો છે ફક્ત વાયર. અંગ્રેજી ૪ આકારનો. વાયર બહાર કાઢવો મુશ્કેલ છે એટલે ચોથો અને છેલ્લો કાપ મૂકીને વાયરને વચ્ચેથી કાપવામાં આવ્યો અને ખેંચી કાઢ્યો. ઘડિયાળમાં ૯-૫૦ થઈ એની મેં નોંધ લીધી. ડો. દયાનિધિભાઈને હાથ થઈ અને બોલ્યા પણ ખરા કે હાથ! પૂરું થયું.

પૂ. મા સ્વસ્થ છે. સામે શ્રીનાથજી ભગવાનની તસવીર છે. પૂ. માની નજર ત્યાં સ્થિર છે. છેલ્લી ૨૪-૨૫ મિનિટની અસાધારણ વેદના અને ભયંકર દર્દ હોવા છતાં પૂ. માના મુખની એક પણ રેખા બદલાઈ નથી, નથી ભૂકુટિના સ્નાયુઓ ખેંચાયા, નથી કપાળ પર કરચલી પડી, નથી ઓપરેશન દરમ્યાન પગ ખેંચ્યો, નથી હાથથી કોઈ ઈશારત કરી કે બસ, થોભો. (ડો. જયેશ પટેલે પૂ. માને કહ્યું હતું કે જો આપને દર્દ થાય તો હાથ ઊંચા કરજો જેથી વધારે ઈન્ફેક્શન આપીને ચામડી બહેરી કરી શકાય) નથી ઓહોહો કે આ આ ના સીસકારા પાડ્યા. એને બદલે મેં નોંધ્યું કે પૂ. મા મારી સાથે જ્યારે આંખો મળી ત્યારે પાંચ વાર હસ્યાં, ડો. દયાનિધિભાઈ સામે જોઈને ત્રણવાર અને જયેશ સામે જોઈને ચાર વાર.

હું જો પૂ. માની જગ્યા પર દર્દી તરીકે હોત અને જે રીતે ફક્ત ચામડી જ બહેરી કરીને હાડકામાંથી સળિયા, સ્કૂ અને વાયર કાઢ્યા હોત તો મારી ગુજરી જવાની શક્યતા પૂરેપૂરી હોત. પૂ. માની જગ્યાએ હું કે બીજો કોઈ માણસ દર્દી તરીકે હોત તો Vaso-Vagal Shock લાગવાને કારણે હૃદયના સ્નાયુઓ ધબકતા બંધ થાય, પ્રેશર ઓછું થઈ જાય, ચક્કર આવે, આંખે અંધારા આવે, બેભાન પણ થઈ જાય છે એવી ઘટનાઓ અમારી હોસ્પિટલનાં ઓપરેશન થીએટરમાં મેં જોઈ છે. અનુભવી છે અને પેશન્ટને બચાવવા માટે દોડાદોડી કરી છે.

પૂ. માના આ સ્વરૂપને જો ભગવાને મને દશ હાથ આપ્યા હોત તો દશ દશ હાથે સલામ કરું.

પૂ. માનું એક બીજું સ્વરૂપ પણ મેં જોયું. લીફ્ટ નથી ચાલતી, ચાલવું પડશે, દાદરા ચઢવા પડશે, ઓપરેશન થીએટરમાં ચાલતા જવું પડશે, પ્રમાણમાં સાધારણ મેલા ઓપરેશનનાં કપડાં પર સૂઈ જવાનું, એક કરતાં વધારે ઈન્ફેક્શન આપવાનાં-બધામાં જ પૂ. માની 'હા' ક્યાંય વિરોધ જ નહિ. કેવી સરળતા! જાણે મા સર્વેશ્વરી એટલે સાક્ષાત્ સરળતા.

ઓપરેશન પૂરું થયું. બે ટાંકા પણ લેવા પડ્યા. શ્વેત સાડી સાથે શોભે એવો શ્વેત પટ્ટો પણ સાંધા ઉપર બાંધવામાં આવ્યો. પૂ. માએ હસતાં હસતાં અમારી પાસે સ્લેટ માંગી અને કરવા માંડ્યા વાતો-ડો. દયાનિધિભાઈના મદદનીશ ડો. જ્ઞેશભાઈ તો આશ્ચર્ય સાથે પૂ. માને જોયા જ કરે છે. કદાચ મારી જેમ એમણે પણ પ્રથમ જ એવા દર્દી જોયા હશે જે ઓપરેશન ટેબલ પર ખડ-ખડાટ હસી શકે.

સાડીનો છેડો સરખો કરી ટેબલ પર પગ મૂકી પૂ. મા ઓપરેશન ટેબલ પરથી નીચે ઉતરે છે. થોડીક સેકન્ડો કંઈક વિચારતાં સ્થિર ઊભા રહે છે. મા ભગવતી શું વિચારે છે એની હું વ્યર્થ કલ્પના કરું છું! કંઈ પમાતું નથી. અને ત્યાં તો પૂ. મા ચાલવા માંડયાં. અને છેક પોતાના રૂમ સુધી પહોંચી ગયાં. ઓશીકા પર પગ ગોઠવી દીધા અને ફરીથી સ્લેટ લીધી અને પોતાની લીલાનું રહસ્ય ખોલતાં કહેવા માંડયાં “કોઈક લોખંડના દંડાથી ફટકા મારે એટલી અસહ્ય વેદનાનો પ્રસાદ મળી રહ્યો છે.” થોડી જ વારમાં લખ્યું. “અંદર જાણે ઘંટ વાગે છે.” ખાસ્સી ૧૫-૨૦ મિનિટ વાતો કરી. અમે પૂ. માને આરામ કરવા વિનંતિ કરી અમે બહાર આવ્યા. દશ જ મિનિટમાં મેં રૂમનું ફરી બારણું ઠોકું મારે તો એટલો જ સંદેશો આપવો હતો કે હવે હું જાઉં છું. અને કોઈને પણ ત્રણ ચાર કલાક સુધી આવવા ના દેશો. એક બે ઈંચ ઊઘાડા બારણામાંથી આ સંદેશો મેં શ્રીમતિ નીલાબેનને આપ્યો. ત્યાં તો પૂ. માએ નજીક બોલાવ્યો.

પૂ. મા પલંગ પર સૂતાં છે. જમણા હાથમાં ડોક્ટર પ્રીસ્કીપ્ચન લખવા માટે જે પેડ વાપરે એવું પેડ છે. ડાબા હાથે કંઈક લખતાં હતાં. મને એ પેડ આપવામાં આવે છે. અને સ્લેટ પર લખ્યું કે, “તું બારણું ઠોકતો હતો ત્યાં સુધીમાં આ જે લખ્યું છે તે મોટેથી વાંચ. ગઝલનો રાગ છે.” આશ્ચર્ય સાથે મેં ગઝલ વાંચવા માંડી.

પગનું ઓપરેશન, ઓપરેશન થીએટરમાંથી ચાલતા આવવું, વાતો કરવી, અસહ્ય વેદના, દર્દશામક દવાનો ઉપયોગ નહિ અને ગઝલની રચના. આ તે કેવું આશ્ચર્ય!

પૂ. મા જાણે મારી પ્રાર્થનાના પ્રત્યુત્તરરૂપે પોતાના દેવી સ્વરૂપનો આડકતરો પણ સ્પષ્ટ અણસાર આપે છે. મારી ઘણા

વખતથી ઈચ્છા હતી કે પૂ. મા મને કોઈ વિશેષ દર્શન કરાવીને પોતાના પરમ ભગવતી સ્વરૂપની સાબિતી આપે. મને કોઈ શંકા નહોતી પણ મારે તો ખુલ્લી આંખે દર્શન કરવું હતું. જાણે પૂ. મા કહેતાં હશે લે-હિમાંશુ-જોઈ લે-તારા દાક્તરી વિદ્યાથી પર એવું મારું સ્વરૂપ!

ગઝલના શબ્દો વાંચી હું વિદાય થયો અને પાછો બપોરે ૩-૦૦ વાગ્યે હોસ્પિટલ પાછો આવ્યો. પૂ. માને પ્રણામ કર્યા. પૂ. મા શાંતિથી બેઠાં હતાં. મેં પૂછ્યું, મા, કેવું લાગે છે? ઊંઘ બરાબર લીધી ને? કેટલા કલાક ઊંઘ્યાં?

ત્યાં જ નીલાબેન બોલી ઊઠ્યાં, “હિમાંશુભાઈ તમે ગયા ને તરત દર્શનાર્થીઓની લાઈન લાગી ગઈ. હોસ્પિટલનો સ્ટાફ હોસ્પિટલમાં દાખલ થયેલા દર્દીઓ, દર્દીઓનાં સગાં અને હવે તમે આવ્યા.”

હવે આગળ શું લખું? પૂ. માના આ પાસાનું વર્ણન કરતાં શબ્દો ખૂટી પડ્યા છે.

મહર્ષિ પતંજલિએ કહ્યું છે. ईश्वरः पुरुष विशेषः (વ્યાખ્યા અધૂરી છે.) પૂ. મા આ પુરુષ વિશેષ છે. એ નિર્વિવાદ પરમ સત્ય છે. આ સદીના મહાન વૈજ્ઞાનિક આઈન્સ્ટાઈને ગાંધીજી વિષે લખ્યું છે કે આજથી થોડા વર્ષો પછીનો માનવ એ માનવા પણ તેયાર નહિ થશે કે ગાંધીજી જેવો હાડમાંસથી બનેલો માનવ ખરેખર આ પૃથ્વી પર થઈ ગયો હશે?

કદાચ આઈન્સ્ટાઈન પૂ. મા સર્વેશ્વરીજીને મળ્યા હોત તો ઉપરના વાક્યમાં ગાંધીજી સાથે પૂ. માનું નામ પણ જરૂર ઉમેરી દીધું હોત!

સ્વામી ભૂતેશાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણદેવના સાન્નિધ્યમાં

યશસ્વીભાઈ ય. મહેતા

ભક્ત મણિલાલ આવ્યા છે. પૂછે છે : ઉપાસનામાં ઈશ્વરનું ધ્યાન ક્યાં કરવું? રામકૃષ્ણ બોલ્યા કેમ રે, હૃદય તો ખૂબ પ્રસિદ્ધ સ્થાન છે. ત્યાં એનું ધ્યાન કરો.

જપધ્યાન કરતી વખતે ભક્તોના મનમાં ઘણુંખરું આ પ્રશ્ન ઊઠે છે. ઠાકુર વધુમાં કહે છે. ધ્યાન ક્યાં કરવું તે વિષે બીજા વિવિધ પ્રકારના ધ્યાન કરવાનું વિધાન છે—સહસ્રારમાં, આજ્ઞાયક- (ભૂમધ્ય)માં, વિશુદ્ધચક્ર(કંઠ)માં, અનાહતચક્ર(હૃદય)માં તથા સ્વાધિષ્ઠાન, મણિપૂર, મૂલાધારચક્રમાં ય ધ્યાન થઈ શકે છે.

ઠાકુરના મતે સૌથી શ્રેષ્ઠ સ્થાન ધ્યાન માટે હૃદય છે. બધા ભક્તો માટે તે અનુકૂળ છે. ભગવાન હૃદયમાં બિરાજે છે. તે ધ્યાન માટે ઉત્તમ. ભક્ત કવિ રામપ્રસાદ, બંગાલના નરસિંહ મહેતા કહે છે : સ્નેહમયી 'મા'ને યત્નપૂર્વક હૃદયમાં રાખો. સામાન્ય ભક્ત- જનો માટે હૃદયમાં ધ્યાનનો ગાઢ સંબંધ છે. અસાધારણ ભક્ત એ કેન્દ્ર કરતાં ય વધુ ઊંચાઈને ભૂમધ્યમાં અથવા સહસ્રારમાં ધ્યાન કરવાનું વિધાન છે. સાધારણ સાધકજનો માટે કહ્યું છે કે ગુરુનું ધ્યાન સહસ્રારમાં તથા ઈષ્ટદેવનું ધ્યાન હૃદયમાં કરવું. એક વાતનો ખ્યાલ રાખવાની જરૂર છે કે આ અંગે સૌ કોઈ માટે એક જ અને કોઈ સર્વસામાન્ય નથી. તોપણ મોટાભાગના ભક્તજનો માટે જે વધુ ઉપયોગી છે તેને ઉપયુક્ત સમજી ઠાકુર કહે છે : હૃદય

પ્રસિદ્ધ સ્થાન છે. ભૂમધ્યમાં ધ્યાન થઈ શકે ખરું પરંતુ તે બરા- બર થાય નહિ તો નેત્રદોષ પરિણમી શકે.

સાકાર-નિરાકારનું ધ્યાન

જેઓ નિરાકારની ઉપાસના કરવા ઈચ્છે છે તેમને માટે ભૂમધ્યકેન્દ્ર ઉચિત માનેલ છે. પરંતુ ઠાકુર તો હૃદયમાં ય નિરા- કારનું ધ્યાન કરવું તેવું સૂચિત કરે છે. મણિલાલ નિરાકારવાદી ભક્ત હોવા છતાં ઠાકુર હૃદયમાં ઈષ્ટધ્યાન કરવા આગ્રહ ભલામણ કરે છે.

સાકારનું ધ્યાન એટલે ઈશ્વરની, દેવી, દેવતાની કોઈ પણ પ્રતિમાનું ધ્યાન. અથવા મૂર્તિમાં જે ગુણો સાકાર થતા હોય તેનું ધ્યાન. ધ્યાનનો સાદો અર્થ છે : ચિંતન. તે ઈષ્ટના રૂપનું હોય શકે તેમ ગુણનું પણ. ઈશ્વરના કોઈ પણ રૂપનું ચિંતન. ગુણનું ચિંતન ભક્ત કરે તો તે પવિત્ર, કરુણામય, સર્વશક્તિમાન, સર્વેશ્વર વગેરે છે. આ ગુણોનું ચિંતન કરવાના અભ્યાસથી તે સાધક-ભક્તના મનમાં આવે છે, એટલે આ બધા ગુણો ચિંતનના વિષય છે. આ રીતે હૃદયમાં ચિંતન કરવાનું ઠાકુર સમજાવે છે.

નિરાકારનું ધ્યાન કેમ કરવું? તે અંગે શાસ્ત્રમાં નિર્દેશ છે કે હૃદયાકાશમાં નિરાકારનું ધ્યાન કરવું ઉત્તમ છે. તોપણ અવ્યક્ત નિરાકારનું ધ્યાન કરવું સામાન્ય ભક્તની પહોંચમાં નથી. એટલે કહ્યું છે કે તેની સાથે બીજું કંઈક જોડી દો. જ્યોતિ, નિહારીકા, નક્ષત્ર, પુંજ, કદી ઉજ્જવળ બ્રહ્મજ્યોતિ, અથવા સર્વ ખલુ ઈદમ્ બ્રહ્મ, એવું ચિંતન નિરંતર કરતા રહેવાથી પણ મન બ્રહ્માકાર બની જાય છે. પરંતુ આવું ધ્યાન પૂર્ણપણે નિરાકર નથી. પરંતુ જ્યોતિ, ધૂમ્ર, તથા કોઈ પણ ચિત્રવિચિત્ર તેજસ્વી વર્તુલ, કે

વિજળી જેવા ચમકારા, ઝબકારા પણ હોય શકે. સાકાર એટલે તેને હાથ-પગ-માથું વગેરે હોય જ. એવું માનવાનું નથી. તેનું તાત્પર્ય ગુણ સાથે છે. જેની વિવિધતાવડે, તેના સ્વરૂપભેદ સમજી શકાય છે. પરંતુ સાધારણ ભક્તજનો માટે નિરાકર ધ્યાન અસંભવ છે. એટલે તેમાં કોઈ પ્રતીકનો આશ્રય અનિવાર્ય છે. આ બે પ્રતીક જ્યોતિ, વિજળી, નક્ષત્ર-પુંજ વગેરે પૂરાં પાડે છે. તેઓ નિરાકાર બ્રહ્મ વસ્તુનું ચિંતન સરલ બનાવે છે. સામાન્ય ભક્તજનની ક્ષમતા એટલી સીમિત છે કે તે નિરાકારનું ધ્યાન ભાગ્યે જ કરી શકે. તે અંગોપાંગ, અવયવ ધરાવતી દેવમૂર્તિનું જ ધ્યાન કરી શકે. એટલે તેને મનોવ્યક્ત કરવા તે એને અનંતબાહુ, અનંત-શીર્ષ, અનંતપાદ વગેરે ગુણો કલ્પે છે. તે જે રૂપગુણથી પરિચિત હોય તેનો વિસ્તાર કરીને તે ઈશ્વરના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરે છે ને વખત જતાં તેનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે.

ગીતામાં (૧૧/૧૨) કહ્યું છે કે તેના જ્યોતિર્મયરૂપનું ચિંતન કરવું અનિવાર્ય છે. હજાર સૂર્યોનો પ્રકાશ ભેગો થાય તોપણ તે બ્રહ્મજ્યોતિના તેજના તોલે આવી શકે નહિ.

ભક્ત જેનાથી પરીચિત હોય તેવા રૂપ, અંગ, ગુણ વગેરેનો અનંતગણો વિસ્તાર કરીને તે ભગવાનનું રૂપ કલ્પે છે. ઠાકુર કહે છે : જ્ઞાની માટે ભ્રૂમધ્ય કે સહસ્રાર ચક્રમાં ધ્યાન આસાન છે. પરંતુ ભક્ત માટે આદર્શ ધ્યાનકેન્દ્ર હૃદય જ છે. ઉપનિષદ્ કહે છે હૃદયેન એવ વિજ્ઞનાતિ. હૃદયદ્વારા મનુષ્ય તેને સમજે છે. વધુમાં ઉપનિષદ્ કહે છે હૃદિ એવ ઈતિ હૃદયમ્. તે અહીં છે એટલે જ તેને હૃદય કહેવાય છે. આ વ્યાકરણ સંપન્ન નહીં, એક દૃઢ માન્યતા છે. આ રીતે હૃદયમાં ધ્યાન કરવાની પરંપરા પરાપૂર્વથી ચાલી આવે છે.

મણિલાલ નિરાકાર બ્રહ્મમાં માનતા. બ્રહ્મ છે એટલે ઠાકુર કહે છે, “કબીરે કહ્યું : નિર્ગુણ તો હૈ પિતા અમારા ઓર સગુણ માતાહી, કાકો નિન્દૌ કાકો વન્દૌ દોન્તે પક્ષાં ભારી! એટલે કે સાકાર મારી મા છે, નિરાકાર પિતા. કોની નિંદા કરું કે કોની પ્રશસ્તિ! હલધારી દિવસમાં સાકાર ને રાત્રે નિરાકારનું ધ્યાન ધરતો. તાત્પર્ય, બન્નેમાં કોઈ વિશેષ, વિરોધાભાસ નથી. મનુષ્યના મનનો સ્વભાવ જ એવો છે કે તે નિરાકારનું ગાઢ ધ્યાન કરીને તેને અંતતોગત્વા સાકાર જ બનાવી લે છે. પછી ભલે તેમાં હાથ-પગ ન હોય. જેવી રીતે ખ્રિસ્તીઓ સલીલ અને મુસ્લિમો કાબાનું ચિંતન કરે છે. (કમશઃ)

શાસ્ત્રો એમ કહે છે કે પરમાત્માની પરમકૃપા જેમને પ્રાપ્ત થાય, તેમને પરમાત્માની પ્રીતિ પ્રાપ્ત થાય અને એ પ્રાપ્ત થઈ શકે તે માટે જીવાત્મામાં સદ્બુદ્ધિનો સૂર્યોદય થાય છે. યોગેશ્વર

ઓ. : ૩૬૦૩૭૬

ફે. : ૩૬૨૪૩૭

ધ. : ૪૪૦૪૨૮

૪૫૦૪૨૮

ખેતીની સિચાઈ માટે વિશ્વસનીય એન્જીન

“સત્યવાન” તથા “ચંદન”

૬, ૮ તથા ૧૦ હો. પા.

—: બનાવનાર :—

કનેરીયા એન્જીનીયરીંગ વર્ક્સ

દેબર રોડ, રાજકોટ-૩૬૦૦૦૨

ઉપદેશબાવની

પરમાર્થી

(દોહરો)

યોગેશ્વર સંદેશનો સાંભળજો સહુ સાર,
પરમાર્થી ઘેલો બની ગાતો વારંવાર!

૧

જ્યાં છે ત્યાં તમે ભલે રહો, ત્યજી દો સઘળા દુરાગ્રહો!
મુખ ફેરવો હવે હરિ ગમી, ડગ આગળ ભરો નમી નમી!

૨

સાવધ થઈ શ્વસો એવી રીતે, ભજન સ્મરણમાં સમય વીતે!
કાળ ન થંભે કદી ય જરી, શુદ્ધિ યજ્ઞ દોને આદરી!

૩

કરવું જરૂરી મન પાવન, મન પાવન તો તન પાવન!
શ્રેય તણો તો જ પંથ કપાય, જીવન સાર્થક કરી શકાય!

૪

પ્રભુ ભજવા નહિ ઘર તજવું, નથી જરૂરી વનમાંહે જવું!
પ્રારબ્ધ પ્રમાણે રહી કરી, દરિયો તુફાની જવો તરી!

૫

ધીમે ધીમે કામના બધી, ઓછી કરતા જાઓ મથી!
ઘરની ગુફામાં તપ એ ખરું, પ્રયાણ સાચું થાશે શરૂ!

૬

ખુલ્લું મન રાખીને ભલે, દુનિયામાં ફરો સ્થળે સ્થળે!
કુંજર જેવા રાખી કાન, જાળવવું સંસારે માન!

૭

બધે સીવેલા રાખજો અધર, રાખી સમડી જેવી નજર!
ધ્યેય સિદ્ધિનું સંદેવ ભાન, ફરતા ફરતા રાખજો ધ્યાન!

૮

બજાવજો કર્તવ્યનાં કામ, છોડી કાર્યો અવર તમામ!
ધર્મનું પાલન એ જ ખરું, વિકાસ સાચો થાય શરૂ!

૯

હિંસા, ચોરી ને વ્યભિચર, કાયાના ત્રણ દોષ નિવાર!
નીંદા, જૂઠ ને વૃથા પ્રલાપ, ત્યજ વાણીના એ સહુ પાપ!

૧૦

કામ, ક્રોધ ને લોભ સદાય, દ્વાર નરકના મનના ગણાય!
નિરોધ તેથી મનનો કરી, સદ્ગુણે દો ભંડાર ભરી!

૧૧

શુભ કર્મો છે યજ્ઞ સ્વરૂપ, તેમાં મૂકે પ્રેમનો ધૂપ!
દેવો તેથી પ્રસન્ન થાય, ભાગ્યના દ્વારો ઊઘડી જાય!

૧૨

ત્યાગમહીં તૃપ્તિ આત્માતણી, અનુરાગે તો અતૃપ્તિ ઘણી!
તૃષ્ણાઓ વધતી જ રહે, ચેન લગીર ના જીવ લહે!

૧૩

દોડાવે ખૂબ સાંજ સવાર, ચિંતાનો નહિ કોઈ પાર!
ઈચ્છા કમ તો ચિંતા લેશ, ગણાય સાદગીનો પરિવેશ!

૧૪

સુખી થવાનો માર્ગ ખરો, બીજાનાં તમે કાર્ય કરો!
રાખો ના બદલાનો ભાવ, જીતશો તો જીવનનો દાવ!

૧૫

અભાવે જેનો હોયે જહીં, કરી દો પૂનિ તેની તહીં!
અન્નનું દાન છે તૃપ્તિદાન, અતૃપ્ત બાકી સઘળાં દાન!

૧૬

હાનિ પીડા ન સ્હેજે થાય, તો તો હમેશા હિત સધાય!
નિર્ભયતાથી ખેલો સદા, અતિક્રમીને સહુ આપદા!

૧૭

હોય મનુજ સાચો ને રોજ, શકે વિચારી કરતો ખોજ!
માણી શકે જીવનની મોજ, દૂર કરીને સઘળો બોજ!

૧૮

ક્ષિતિજ સમજકેરી વિસ્તાર, કોણ છે શત્રુ, કોણ છે યાર?
ડૂબી નિજમાં શોચ વિચાર, મિથ્યા સમજણ સર્વ નિવાર!

૧૯

અહમ્ મમ સર્જે છે વિકાર, સંકટ જીવનમાંહિ અપાર!
'હું' તે ખરેખર 'હું' જ નથી, કોણ કરે છે દાવો કથી?

૨૦

અંતરમાં દર્પણમાં જરી, જો જો સ્હેજે ધ્યાન ધરી!
છે પ્રતિબિંબ તે નહિ ઝલાય, દર્પણમાં તે માત્ર દેખાય!

૨૧

બિંબ વિના પ્રતિબિંબ ન થાય, તેથી ખાત્રી બિંબની થાય!
બિંબનું એ પ્રતિબિંબ જાણ, વિકૃત બનીને કરતું તાણ!

૨૨

ત્યજ તેથી પ્રતિબિંબને નિત, મૂળ બિંબ સાથે કર પ્રીત!
બિંબ રૂપે છે આતમરામ, તેને ભરવી સદા સલામ!

૨૩

કૃપા તેની જેના પર થાય, તેના જગમાં ગીત ગવાય!
કમળ ખીલે જેમ કાદવમાં, અલિપ્ત રહે તે સંસારમાં!

૨૪

ના તો જોડી ભોગવો હક, સાધો જીવનની સુંદર તક!
લ્હાવો આવો મળે ન ફરી, ભવ સાગરને જાઓ તરી!

૨૫

જેની સાધના અમે કરી, તે જગદમ્બા સર્વેશ્વરી!
મળ્યો તમોને તેનો સંગ, સદ્ભાગી સૌ કરો ઉમંગ!

૨૬

રહી શરણમાં તેના તમે, શાશ્વતી પામો ક્રમે ક્રમે!
અનુભવની આ વાણી કહી, ઉતારજો હેયાની મહી!

(દોહરો)

ઝીલ્યો યોગેશ્વરતાણી શ્રીવાણીનો સ્રોત,
પરમાર્થીના અંતરે સળગી અદકી જ્યોત!
જય જય યોગેશ્વરનો જય!, જય જય પાગલ પ્રભુનો જય!
જય જય પ્રકાશ પથનો જય!, જય જય મા-પ્રભુનો જય!

અંબાજીમાં ક્યાં ઉતરશો?

“સ્વર્ગારોહણ”

માતાજી જ્યોતિર્મયી વિશ્રામગૃહ

“સ્વર્ગારોહણ”, દાંતા રોડ, અંબાજી. (ઉ. ગુ.) ૩૮૫ ૧૧૦

એસ. ટી. ડી. ૦૨૭૪૯/ટે. નં. ૬૨૨૬૯

પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરીના સાન્નિધ્યમાં

સુરેશ શાહ-કેનેડા

તા. ૧-૬-'૯૮, સોમવાર.

આજે ગીતાબેન શાહનો જન્મદિવસ છે. પૂ. માના આશીર્વાદ લેવા આવે છે. ગુલાબનો હાર અને છૂટા ગુલાબના ફૂલ લાવે છે. પૂ. મા, જણાવે છે કે, ફૂલોની જરૂર નથી. ભારતમાં આટલી રકમ વાપરીએ તો કોઈ વિદ્યાર્થીને ભણવામાં સહાય થાય. વળી ફૂલ તોડવાં પણ હિંસા છે. પૂ. માની ધર્મની ભાવના અને કરકસર નોંધપાત્ર છે.

વળી ઓટાવાથી આજે અરુણભાઈ પંડયા તથા તેમનાં ધર્મ-પત્ની પૂ. માના દર્શને આવે છે. જીવલેણ અકસ્માતમાંથી બચી જવા માટે પૂ. માના દર્શને તેમનાં ધર્મપત્ની આવે છે. પૂ. મા તેમને “સ્વર્ગની સડક” પુસ્તકમાંથી દુઃખમાં પ્રેરણાદાયક કથા સહાનુ-ભૂતિ મળે તેવું વાંચન કરાવે છે અને ભારપૂર્વક પૂ. મા, જણાવે છે કે દુઃખ જેવી કોઈ વસ્તુ જગતમાં છે જ નહીં. દુઃખની સંધ્યા પછી સુખનો સૂર્ય ઊગે છે. ધીરજ અને હિંમત જરૂરી છે.

પૂ. મા આગ્રહપૂર્વક જણાવે છે કે જીવનમાં શિયાળ જેવું દયાજનક વલણ દુઃખ સામે નહીં અપનાવવું, પણ સિંહ કે વાઘ જેવું પ્રતિકારભર્યું વલણ અપનાવવું જેથી દુઃખ નાસી જાય. દુઃખને કદી પંચાળવું નહીં. દુઃખને મોટું સ્વરૂપ પણ આપવું નહીં. આપણા કરતાં જે વધુ દુઃખી છે તેમને જોઈ આત્મસંતોષ માનવો.

દુઃખ, માણસને મજબૂત અને પ્રગતિશીલ બનાવે છે.

રાત્રે “એડમંટનયાત્રા”ના પુસ્તક પ્રકાશન માટેની તૈયારી થાય છે. પુષ્ટિમાર્ગમાં ગાએલા મહિમા પ્રમાણે સવારે મંગળા અને રાત્રે શયનના દર્શન કરી સંતોષ મળે છે.

તા. ૨-૬-'૯૮, મંગળવાર.

સાંજના પ્રાર્થનાખંડમાં પ્રવેશ કરતાં શ્રી અંબુભાઈ લાડ તથા હંસાબેન લાડ પૂ. માના દર્શને બેઠેલા જણાય છે. સૌ વાંચનમાં વ્યસ્ત છે. પૂ. મા મંત્રજપ કરતા જણાય છે. અલાસ્કાયાત્રા વિષે થોડી વાતચીત થાય છે.

મોડી સાંજે શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મિસ્ત્રી તેમના પરિવાર સાથે પૂ. માને સત્સંગમાં પધારવાનું આમંત્રણ આપવા તથા પૂ. માના દર્શને આવે છે. તેમનો પુત્ર ધર્મેશ, પૂ. મા માટે અનન્ય પૂજ્યભાવ ધરાવે છે. પૂ. માની આજ્ઞા મેળવી નરસિંહ મહેતા હરિની એક ભજન ગાય છે. સવારે ફરવામાં, અંગકસરત વખતે ધર્મેશ શું કરે છે? તેવા પૂ. માના પ્રશ્નમાં જવાબ આપે છે કે તે પૂ. મા-પ્રભુની બાવની તથા ઝૂં યોગેશ્વર રક્ષમામ્ મા સર્વેશ્વરી પાહિમામ્-મંત્ર બોલે છે. અને તેના અનુસંધાનમાં પૂ. મા હરિદ્વારમાં તેમના કડક મૌન દરમ્યાન પૂણિમાબેનની નાદુરસ્ત તબિયત વખતે, રામાયણ પારાયણ કરતાં થએલા અદ્ભુત ચમત્કારની વાત જણાવે છે.

પૂ. મા, બાળકોની વિશેષતાઓને લક્ષમાં રાખી તેમને પ્રોત્સાહન આપે છે અને બાળકોનો પ્રેમ અને વિશ્વાસ સંપાદન કરે છે. આશ્રમ ભજનાવલિમાંથી પૂ. મા બીજું એક ભજન પણ ગવડાવે છે.

પૂ. મા, મુલાકાતો, પોતાનો આધ્યાત્મિક નિત્યક્રમ, વ્યાપાર, વાંચન, અને ઈતરપ્રવૃત્તિમાંથી સમય ફૂળવીને પણ દર્શનાર્થીઓને

દર્શન આપે છે, સૂચવે છે કે સૌને સંતોષ થાય તેવું જીવન જીવવું જોઈએ.

મૌન હોવા છતાં પૂ. મા, સૌથી વિશેષ કાર્ય કરતાં જણાય છે.

તા. ૩-૬-'૯૮, બુધવાર.

આજે પ્રાર્થના ખંડમાં સાંજના પૂ. માનાં દર્શન કરતાં પૂ. મા પોતાના કામમાં વ્યસ્ત જણાય છે. પ્રાર્થના ખંડનો આવાસ પૂ. મા માટે સહજ બની ગયો છે. પ્રભુ, પ્રભુની પ્રીતિ, પ્રભુ પ્રત્યેની ભક્તિ, મંત્રજપ, મૌન અને પ્રભુસ્મરણ જાણે કે લૌકિક જીવનથી માને વિમુક્ત કરે છે.

પૂ. માનું—

* મન શાંત છે.

* હૃદય પુલકિત છે.

* આત્મા આધ્યાત્મિકતાથી સભર છે.

* મૌન, પૂ. માને વેભવશાળી બનાવે છે.

આજે પૂ. મા ૧૯૮૧ માં પ્રથમવાર ટોરોન્ટો પૂ. શ્રી સાથે પધાર્થી હતાં તેની દૈનિક નોંધો વાંચવા આપે છે. દૈનિક ડાયરીની વિશેષતાઓ ઘણી છે તેમાંથી સવિશેષ—

* ચોક્કાઈ છે.

* ચીવટ છે.

* કાળજી છે.

* અભ્યાસવૃત્તિ છે.

* સાહજકતા છે.

* વર્ણનાત્મક છે.

* વિગતવાર છે.

આજે શ્રી ભગવાનભાઈ/કંચનબેનનો ટેલીફોન આવે છે. કબીર જયંતી નિમિત્તે પૂ. માનો સંદેશો લોસએન્જલીસ શહેરમાં મંદિર માટે જોઈએ છે તેની વાત થાય છે. વચનબદ્ધતા અને સમયસર કામ કરવાની પૂ. માની પદ્ધતિનો પ્રતિઘોષ પડતો જણાય છે.

પૂ. માનું મૌન અને દૈનિક જીવન ધ્યાનથી જોવાય તો તેમાંથી ઘણું પામી શકાય તેમ છે.

જેને પામવા જગત મથે છે, તેને પામવા તું મથતો ના, કારણ! આખું જગત ભૌતિક સુખ સામગ્રી પ્રાપ્ત કરવા દોટ મૂકી રહ્યું છે. તેમાં તેને આત્મિક સુખની કલ્પના પણ ક્યાંથી આવવાની?

— મોગેશ્વરજી

દીપક સી. મહેતા
કૃષ્ણા ફિલ્મ્સ એન્ડ સ્ટુડીઓ

૧, શ્યામ એપાર્ટમેન્ટ, કાકડીઆ કોમ્પ્લેક્સ પાસે,
ઘોડદોડ રોડ, સુરત-૧

કૃપાપ્રસંગ-૪

ગોરધનભાઈ કલોલા (કલ્યાણ)

તું કરને કંઈક કમાઈ, આ જીવનનેયા ચાલી.

ના દ્રવ્ય, માન, મોટાઈ, મિલકત તારા સંગાથી.

અક્ષય શા આતમધનની, તે પછી કરી લે કમાઈ.

ના મટે તે વિના તારી, લેશ ગરીબી ભાઈ.

લે અમુલ્ય દ્રવ્ય કમાઈ, આ જીવન નેયા ચાલી.

આ ભવદરિયાથી તારી, જીવનનેયા ચાલી.

જેમણે સાચા અર્થમાં આત્મધનની કમાણી કરી છે એવા શ્રી પુષ્પાબેન અને શ્રીકુમુદચંદ્રભાઈ પૂ. શ્રી ગુરુદેવ યોગેશ્વરપ્રભુ અને પૂ. માના એકનિષ્ઠ ભક્તસેવક છે. પ્રથમ નજરે જ આ ભક્ત-દંપતીએ પૂ. યોગેશ્વરપ્રભુને ગુરુહરિ તરીકે પોતાના હૃદયમાં સ્થાન આપી દીધું હતું! ગુરુકૃપાના અનેક પ્રસંગો તેમના આત્મધનના ખજાનાની સાચી સંપત્તિ છે.

શ્રીગુરુદેવપ્રભુ અને પૂ. માની કૃપાથી આત્મધનની કમાણી કરીને એ અમુલ્ય દ્રવ્ય પોતાની જીવનનેયામાં ભરીને પ્રભુના પરમ પ્રદેશમાં પહોંચી ગયેલાં શ્રી પુષ્પાબેન ખરેખર પુષ્પ જેવા કોમળ અને ભાવસુગંધથી ભર્યાં ભર્યાં હતાં!

શ્રી પુષ્પાબેનનો એક ભાવપ્રસંગ યાદ આવે છે. આર્યનિવાસના સત્સંગ દરમ્યાન ગંગાઘાટે પૂ. મા પુણ્યસલિલા ભાગીરથીમાં પોતાનાં શ્રીચરણો ધરીને ઊભાં છે. ભાવવિભોર કરનારું પાવન-દર્શન સહજ સાકાર બન્યું છે. પતિતને પુણ્યવાન કરનાર તીર્થ-

સલિલા ભાગીરથી અને સકળ સંસારના તીર્થો જે શ્રી ચરણ-કમળોમાં સમાયાં છે એવા તીર્થરાજ પૂ. માના શ્રીચરણકમળોનો પાવન સંગમ સહજ આવિર્ભાવ પામ્યો છે! પોતાની વિભૂતિ જેવા ગંગામૈયાને પરમશક્તિ પૂ. માએ પોતાના શ્રીચરણકમળોની સેવાનો જાણે આજે લાભ આપ્યો છે! આવા પાવન દર્શનથી ભાવુક હૃદયી શ્રી પુષ્પાબેનનું હૈયું હાથ ન રહ્યું! તેઓ ઝડપથી ઘાટના પગથિયાં ઉતરીને ભાવથી છલકાતા હૈયે ગંગામૈયામાં નિમજ્જન પૂ. માના શ્રીચરણોમાં પોતાનું મસ્તક ધરી દીધું! જાણે ભાવસરિતા એ પાવન સંગમમાં ભળી ગઈ! ગંગાજલની અંજલિઓ ભરી ભરીને પૂ. માના શ્રીચરણોમાં અર્પવા લાગ્યાં! ભાવભર્યા હૃદયે શ્રીગંગામૈયાના સાન્નિધ્યે પોતાના ઈષ્ટ આરાધ્યા. પૂ. માના શ્રીચરણકમળોની પૂજાનો લ્હાવો પુષ્પાબેને લૂંટી લીધો. પૂ. માએ પ્રસન્નચિત્તે પુષ્પાબેનનો ભાવ સ્વીકારી લીધો. આ કોઈ સાધારણ પૂજા ન હતી! સર્વેશ્વર સર્વશક્તિમાન પરમશક્તિ મા સર્વેશ્વરીની સાક્ષાત્ પૂજા હતી! ભાવપુષ્પો પરમશક્તિએ સાક્ષાત્ સ્વીકારી લીધાં! ત્રિવેણી સંગમના તીર્થદર્શનનો એ લ્હાવો ખરેખર અનુપમ હતો!

આવા ભાવસરિતાજેવા શ્રી પુષ્પાબેન, ગુરુદેવ તરીકે પોતાના હૃદયાસને પધરાવેલા શ્રી યોગેશ્વરપ્રભુ જેવા પ્રેમપારાવારને પોતાના ગૃહમંદિર તરફ કેવી રીતે ખેંચી લાવ્યાં તે કૃપાપ્રસંગ ભાવવિભોર કરનારો છે. આપણે અહીં એ ભાવસ્થાનનો લ્હાવો લઈએ. શ્રી પુષ્પાબેન લખે છે કે અમે દંપતીએ અમારા ગુરુદેવપ્રભુને અમારા ઘેર પધરાવવાનું સ્વપ્ન સેવ્યું અને તેને સાકાર કરવા પ્રયત્નો કરવા લાગ્યાં.

એ દિવસોમાં શ્રી યોગેશ્વરપ્રભુનાં ભક્તિયોગ ઉપરનાં પ્રવ-

ચનો લો કોલેજમાં ચાલતાં હતાં! પહેલે જ દિવસે શ્રી ગુરુદેવ-પ્રભુને ઘેર પધરામણી માટે પ્રવચનોના આયોજનકાર શ્રી બાબુભાઈ વોરાને અમારા વતી પૂ. શ્રીને વિનંતિ કરવાનું કહ્યું! શ્રી બાબુભાઈએ તો આશ્ચર્ય સાથે જણાવ્યું કે પૂ. શ્રી કોઈને ઘેર પધરામણી કરતા નથી! અમે નિરાશ થયાં, પરંતુ પ્રયત્નો હવે પ્રાર્થનાદ્વારા કરવા લાગ્યા. ખરા દિલથી પ્રાર્થનાં કરવા લાગ્યાં!

સાચા દિલની પ્રાર્થના ફૂળી હોય તેમ એક દિવસ વહેલી સવારે ચાર વાગ્યે પૂ. શ્રીનું સ્વપ્નદર્શન થયું! સ્વપ્નમાં પૂ. શ્રી અમારા ઘરમાં સોફામાં બેઠેલા છે અને અમારી સાથે વાતો કરી રહ્યા છે તેવું દર્શન થયું. સ્વપ્નમાં પણ પૂ. શ્રીએ અમારી મનો-કામના પૂરી કરી તેથી અમને ઘણો જ આનંદ થયો. અમે અમારી જાતને ભાગ્યશાળી માનવા લાગ્યાં!

હવે અમારી પ્રાર્થના પ્રબળ બની ગઈ! અમે પ્રાર્થના કરી કે પ્રભુ! સ્વપ્નમાં પધાર્યા તેમ પ્રત્યક્ષ પધારીને અમારું આંગણું પાવન કરોને! રોજ પૂજા કરતી વખતે પ્રાર્થના કરતી ને પ્રભુને કહેતી કે જો અમારી ખરા અંતરની લાગણી હશે તો એક દિવસ આપને અમારે ઘેર જરૂર પધારવું પડશે જ! ભાવવિભોર હૃદયે પ્રાર્થના કરતાં કરતાં આંખમાં આંસુઓ ટપકી પડતાં અને હૃદય આકંઠ કરીને પોકારી ઊઠતું!

એક વાર એક વાર મોહન મારા મંદિરીએ આવો રે,
મારા મંદિરીએ આવો મારા વ્હાલા,

મારા આંગણિયાં સજાવો રે.

આ નાનીશી ઝૂંપડી પણ મન મારાં મોટાં,

સંકોચ જરીનો લાવો રે.

પ્રાર્થના પછી હૃદય ભાવવિભોર બની જતું અને શ્રદ્ધા એવી પ્રબળ બંધાઈ જતી કે પ્રભુ જરૂર પધારશે જ! આખરે ખરા અંતરની પ્રાર્થનાનો પોકાર છેક મસુરી સુધી પડઘાયો!

પૂ. શ્રી અને પૂ. મા સર્વેશ્વરીનો પત્ર મસુરીથી શ્રી બાબુભાઈ ઉપર આવ્યો કે અમે અમદાવાદ આવીએ છીએ. અમારા ઉતારાની વ્યવસ્થા કરજો. શ્રી બાબુભાઈ પત્ર લઈને સીધા અમારે ઘેર આવ્યા ને ઉતારાની વ્યવસ્થા વિષે વાત કરી.

અમે દંપતી તો વાત સાંભળી ભાવવિભોર બની ગયાં! જાણે સ્વપ્ન સાકાર થવાની ઘડીઓ ગણાવા લાગી! અમે શ્રી બાબુભાઈને અમારા મકાનની ઉપલા મજલાની અલાયદી વ્યવસ્થા બતાવી. શ્રી બાબુભાઈએ આનંદ અને સંતોષ સાથે જણાવ્યું કે પૂ. શ્રીને ઉતારો જરૂર ગમશે.

પૂ. શ્રી અને પૂ. મા મસુરીથી વડોદરા પધાર્યા અને વડોદરાથી અમને પૂ. શ્રીએ ફોનપર જણાવ્યું કે, “તમારી ભાવના છે તો અમે તમારે ત્યાં જ ઉતારો કરીશું” પૂ. શ્રીનો ફોન સાંભળતાં જ મારા આનંદની સીમા જ ન રહી. એ ભાવઅવસ્થાનું વર્ણન કરવા મારી પાસે શબ્દો નથી!

સ્વપ્ન સાકાર બનવાની રળિયામણી ઘડી જેમ જેમ નજીક આવતી ગઈ તેમ તેમ હૈયું આનંદસાગરમાં હિલ્લોળા લેવા લાગ્યું! પ્રભુદર્શનની પ્રતીક્ષા પળે પળે વધતી ગઈ! આખરે તારીખ ૪, જુલાઈ-૮૩ ના રોજ એ સોનાનો સૂરજ ઊગ્યો! આજે અમારા આનંદનો પાર ન હતો. પૃથ્વીપર જન્મધારણ કર્યા પછી જેમને અમારું સર્વસ્વ માન્યા હતા અને જેમના શ્રીચરણોમાં સર્વસમર્પણ કર્યું હતું તે અમારા પ્રાણપ્યારા લાડીલા ગુરુદેવપ્રભુ અમારા

પર કૃપા કરીને અમારું સ્વપ્ન સાકાર કરવા સામે ચાલીને અમારા ગૃહમંદિરમાં પધાર્યા! આંખોમાં પ્રેમાશ્રુઓના તોરણો બાંધીને પૂ. મા અને પૂ. શ્રીના શ્રીચરણોમાં ભાવભર્યા પ્રણામ કરીને સ્વાગત કર્યું! પ્રભુ પધાર્યાની એ રળિયામાણી ઘડિઓ હતી, અંતર આનંદવિભોર હતું! પૂ. મા અને પૂ. શ્રી ધીમે પગલે ડગ માંડતા ઘરમાં પધારીને એ જ સોફામાં બિરાજ્યાં. જે સોફામાં બિરાજીને સ્વપ્નમાં દર્શન આપ્યાં હતાં! અમારા પરમ આશ્ચર્યની સીમા ન રહી! અમારી નજરની સામે જ અમારું સ્વપ્ન પ્રભુએ સાકાર કર્યું! સોફામાં બિરાજતાં જ કૃપાવચનોની અમૃતપ્રસાદિ ધરતાં કહે, “આ ઘરમાં તો હું પહેલાં પણ આવી ગયો છું.”

સ્વરૂપદર્શન પ્રત્યક્ષ આપીને પરોક્ષદર્શનની પ્રતીતિ સત્ય ઠેરાવી. અમને ખાત્રી થઈ ગઈ કે પ્રભુ પરોક્ષદર્શન આપીને પણ આપણી અભિલાષાઓ પૂર્ણ કરે છે તે પરમ સત્ય જ છે. વળી પ્રભુએ એ જ જગ્યાએ બેસીને કહ્યું કે, આવી રીતે તમારે ઘેર તમારી પ્રાર્થના સાંભળીને આવી ગયા છીએ.

પૂ. મા અને પૂ. શ્રીએ અમારી પ્રાર્થના સાંભળીને અમારે ઘેર પધાર્યા તેથી અંતરમાં આનંદની લેલી ઉમટી રહી! અમારા માટે ગુરુકૃપાના એ અલૌકિક આનંદના દિવસો હતા! પ્રગટપ્રભુના દર્શને અને સાન્નિધ્યે અમારું ઘર ઘર મટીને પરમધામમાં પલટાઈ ગયું! પ્રભુ કૃપા કરવા જ પધાર્યા હતા એટલે આ વખતની ગુરુપૂર્ણિમાને દિવસે ગુરુપૂજનનો લ્હાવો અમને અમારા ઘરમાં જ પ્રભુએ આપ્યો!

પૂ. મા અને પ્રભુ અમારે ત્યાં બાર દિવસ રહ્યા. અહીંથી સીધા ‘સત્યપથ’ના નવા નિવાસસ્થાને કાયમી નિવાસ માટે

પધારવાના હતા. થોડા દિવસથી સતત પ્રાર્થના થયા કરતી હતી કે પ્રભુ અમારે ત્યાં પધાર્યા તેની ચિરંતન સ્મૃતિપ્રસાદી તરીકે કંઈક સ્મૃતિચિહ્ન આપતા જાય તો સારું! પરંતુ સંકોચવશ પ્રભુને કંઈ વાત કરી શક્યા નહીં. પ્રભુ તો અંતર્યામી છે. અમારા મનની પ્રાર્થના પ્રભુએ અદ્ભુત રીતે સાંભળી! અમારી ખરા દિલની ભાવના જાણી પ્રભુ જ્યારે ‘સત્યપથ’ પધાર્યા ત્યારે અમને જાણ કર્યા વિના પોતાની મેળે જ ઉતારામાં પોતાની ‘ચાખડી’ની પ્રસાદી કૃપા કરીને મૂકતા ગયા! પ્રભુ પધાર્યા પછી ઉતારામાં અમે જ્યારે ‘ચાખડી’નાં દર્શન કર્યા ત્યારે પ્રેમાશ્રુઓથી આંખો છલકાઈ ઊઠી! ભરતે જેમ પાદુકાઓને શ્રીરામનું પ્રકટ સ્વરૂપ સમજી તેની સાક્ષીએ અયોધ્યાનું રાજ્ય ચલાવ્યું તેમ અમે પણ દૃઢ્યની ગાદી પર પ્રભુની પાદુકાઓ પધરાવી તેમનાવતી જીવનરાજ્ય ચલાવીએ છીએ! હવે આ જીવન અમારું નથી પરંતુ પ્રભુકૃપાથી રસાયેલું પ્રભુના કામ માટે જીવન સર્મિપિત થઈ ગયું છે. અમારા ઘરના પૂજસ્થાનમાં પ્રભુની પાદુકાઓ પધરાવી છે દરરોજ પાદુકાઓના દર્શન પૂજન કરીને પરમ ધન્યતાનો અનુભવ કરીએ છીએ. અમે સ્પષ્ટ અનુભવ કરીએ છીએ કે પાદુકાઓ સ્વરૂપે પ્રભુ સાક્ષાત્ અમારા ઘરમાં આવે પણ બિરાજી રહ્યા છે.

(ક્રમશઃ)

યાત્રા અંત: શાંતિની

લેખક : પીસ પીલ્ગ્રીમ

અનુવાદ : મીરાં ભટ્ટ

શાંતિ-યાત્રી : પીસ પીલ્ગ્રીમ ૧૯૦૮-૧૯૮૧

શાંતિ યાત્રા-૧૯૫૩ થી ૧૯૮૧ સુધી

(યાત્રા એટલે પ્રાર્થના અને આચરણની વિનય યાત્રા. મારી પદયાત્રા એ સર્વ પ્રથમ શાંતિ માટેની પ્રાર્થના છે. તમારા જીવનને જ જો તમે પ્રાર્થનારૂપ બનાવી દો તો તમારી પ્રાર્થના અનુપમ બનીને સર્વાધિક ઉલ્કટતા પામશે.)

પીસ પીલ્ગ્રીમ પોતાનો શાંતિ સંદેશ લઈને આ દેશમાં ૨૫,૦૦૦ થી પણ વધારે માઈલ ચાલ્યાં. એમનો સંદેશ હતો—આ છે શાંતિનો ઉપાય. બુરાઈને ભલાઈથી, અસત્યને સત્યથી અને ધુણાને પ્રેમથી જીતો. પોતાના ખીસામાં જે પોતાની તમામ મિલકત સમાવીને એમણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે સમસ્ત માનવજાતિ શાંતિથી જીવવાનો રસ્તો નહી શીખે ત્યાંસુધી હું યાત્રા કરતી રહીશ. આશરો ન જડે ત્યાંસુધી ચાલતી રહીશ. ભોજન ન મળે ત્યાંસુધી ભૂખી રહીશ. ધૂળિયા રસ્તા અને શહેરની શેરીઓમાં, દેવળ, કોલેજ કે નગર સમુદાયો સાથે દૂરદર્શન અને આકાશવાણી પર લોકો સાથે અંતર્બાહ્ય શાંતિથી વાતો એ કરતાં રહ્યાં.

એમની યાત્રા એટલે સમગ્ર શાંતિનું નિરૂપણ. રાષ્ટ્રો રાષ્ટ્રો વચ્ચે, જૂથો—સમુદાયો વચ્ચે, વ્યક્તિ વ્યક્તિ વચ્ચે અને સર્વાધિક મહત્વની વાતો તો આંતરિક શાંતિની, કારણ કે શાંતિની ગંગોત્રી જ અંતર છે.

વિશાળ પાયા પર લોકો આંતરિક શાંતિ પ્રાપ્ત કરે, ત્યાર પછી જ વિશ્વશાંતિ સધાશે તેવી એમની માન્યતા હતી. એમનું જીવન અને કાર્ય આ વાત સિદ્ધ કરે છે કે અંદરથી શાંત એવી એક વ્યક્તિ વિશ્વશાંતિ માટે મોટું પ્રદાન કરી શકે છે.

પીસ પીલ્ગ્રીમનો આ શાંતિ સંદેશ ગુજરાતી પાઠકો પાસે અગાઉ બે ત્રણ અનુવાદો દ્વારા પહોંચ્યો જ છે. પરંતુ મુંબઈના એક શ્રદ્ધાવાન દંપતીને ફરીવાર આ સંદેશ પહોંચાડવાની પ્રેરણા થઈ અને એમણે અનુવાદ માટે મારા પર કળથ ઢોળ્યો, કારણ કે મેં પણ વિનોબાજી સાથે સર્વોદય માટે હજારો માઈલોની પદયાત્રા કરી છે. આમ પદયાત્રા એ અમારી સહિયારી મૂડી નીવડી. પુસ્તક છપાય એટલે પૈસા તો ખર્ચાય જ, પણ આ દંપતીએ પુસ્તકની પડતર કીંમત જ રાખી છે. સદ્ભાવપૂર્વક કોઈ દાતા રકમ મોકલી આપે તો ફરી વધારે નકલો છાપવાનું આયોજન થઈ શકે તે માટે પીસ પીલ્ગ્રીમે પોતે પોતાનો કોઈ કોપી રાઈટ રાખ્યો નથી. અત્યાર સુધી વિશ્વની ચોવીસ ભાષાઓમાં એનું ભાષાંતર થઈ ચૂક્યું છે. એમની અપેક્ષા હતી જ કે વિશ્વની પ્રત્યેક ભાષામાં આ પુસ્તક પ્રગટ થાય, જેથી સર્વત્ર શાંતિ—સંદેશ પહોંચી શકે.

૧૯૮૧ માં, ઓગણત્રીસ વર્ષની સૂરજસમા સાતત્યપૂર્વક થયેલી શાંતિયાત્રામાં જ એમનું અવસાન થયું, ત્યારે એક સજ્જનને અત્યંત યથાર્થ શ્રદ્ધાંજલિ આપતાં કહ્યું હતું કે—‘હું જાણું છું કે તમે ઈશ્વર સાથે એકરૂપ છો. હું તમને વિશ્વમાં પામી રહ્યો છું.’

આ અનુવાદદ્વારા ગુજરાતી વાચકોના અંતરમાં પણ આ શાંતિ—સંદેશનાં મંગળ સ્પંદનો જાગશે તો અમારાં સૌની મહેનત સાર્થક સિદ્ધ થશે.

— મીરાં ભટ્ટ

મારા સાવ બાળપણના દિવસોમાં જ મને બે વાત સમજાઈ ગઈ હતી. એક તો આ કે, પૈસા બનાવવા એ સાવ સહેલી સટ બાબત છે. બીજું, મને એ સમજાઈ ગયું હતું કે પૈસા બનાવવા અને એને ફૂલે તેમ વેડફવા—એનો કાંઈ જ અર્થ નથી. મને એમ પણ લાગતું હતું કે મારું અહીં હોવું એ આવી બાબતસર નથી, પરંતુ ત્યારે (આ તો ઘણાં બધાં વર્ષો પહેલાની વાત) મારા જીવનના પ્રયોજન વિષે મને કશો જ ખ્યાલ ન હતો. અર્થસભર જીવન જીવવા અંગેના ઊંડા મનોમંથન પછી, અને આખી એક રાત ઠંડાલમાં રખડયા પછી મને મારા જીવનની આ અત્યંત મહત્વની આંતરિક મનોદશાનો અણસાર આવ્યો. મારું જીવન સેવામાં સમર્પિત કરી દેવાની મારી ખણખણતી અભિલાષાની મને પાકી પ્રતીતિ થઈ. સાચે જ, આવી પ્રતીતિ થયા પછી પાછા ફરવાપણું હોતું જ નથી. ત્યાર પછી જેને અહં-કેન્દ્રિત જીવન કહેવાય, એવું જીવવાનું તમારે માટે અશક્ય થઈ પડે છે.

અને આમ મારા જીવનના બીજા તબક્કામાં હું દાખલ થઈ. પછી તો કાંઈક મેળવવાને બદલે, કંઈક આપવાનું મેં શરૂ કર્યું અને એક સાવ નવા એવા અદ્ભુત જગતમાં મેં પ્રવેશ મેળવ્યો. મને જાણે મારી જિંદગી સાર્થક થતી અનુભવાઈ. સ્વસ્થ તંદુરસ્તીનો મોટો આશીર્વાદ મને લાધ્યો; ત્યાર પછી ક્યારેક માથું દુખ્યાનું કે શરદી થવાનું મને યાદ નથી. (એમાં ય, મોટાભાગની માંદગી પાછળ માનસિક કારણો જ હોય છે). ત્યાર પછી મને એક વાત સારી પેઠે સમજાઈ ગઈ હતી કે મારું જીવનકાર્ય શાંતિ કાઢેનું જીવન હશે—સમગ્ર ક્ષેત્રમાં શાંતિ! રાષ્ટ્રો—રાષ્ટ્રો વચ્ચે શાંતિ, જૂથો—સમૂહો, લોકો અને વ્યક્તિઓ વચ્ચે શાંતિ! અને આ શાંતિ તે ય ઉપર ઉપરની નહીં, ભીતરની આંતરિક સાચી શાંતિ! પરંતુ પોતાના જીવનમાં સમર્પણની ઈચ્છા રાખવી અને વાસ્તવમાં પ્રત્યક્ષ રીતે પોતાનું જીવન જ સમર્પણ કરવું આ બંને વચ્ચે ખૂબ

અંતર છે. આ બધી પૂર્વતૈયારી અને સાધનાની આંતરિક ઊઠ-બેસમાં જ મારી જિંદગીનાં પંદર વર્ષ વીતી ગયાં.

આ જ અરસામાં, મનોવિજ્ઞાનીઓ જેને ‘અહં’ અને ‘અંતરાત્મા’ કહે છે, એના વિષે હું સભાન બની. આપણી જાણે બે જાત હોય, બે પ્રકૃતિ હોય, જુદા દૃષ્ટિકોણ સેવતી ભિન્ન ઈચ્છાઓ હોય, એવું દ્વંદ્વ હું સતત અનુભવ્યા કરતી. આ દ્વંદ્વ તદ્દન ભિન્ન પ્રકારનું હતું, એટલે મારે મારા જીવનમાં વિરોધી વિચારવાળી બે જાત વચ્ચેનો સંઘર્ષ અનુભવવો પડતો. જાણે જીવન એટલે હારબંધ ટેકરા અને હારબંધ ખીણો! આ બધા સંઘર્ષ દરમ્યાન ઊંચા શિખરની ટોચે હોવાનો અનુભવ મળ્યો અને જિંદગીમાં પહેલી વાર, સાચી શાંતિ એટલે શું, એનો મને જાત અનુભવ થયો. એકતાનો મને સ્પર્શ થયો. મારા સમસ્ત માનવબંધુઓ સાથેની એકતા, સર્જન માત્ર સાથેની એકતા. ત્યાર પછી સાચે જ મને કોઈ જુદાઈનો અનુભવ કદી નથી થયો. આ અદ્ભુત શિખર પર હું અવારનવાર પહોંચી જતી અને પછી તો વધારેને વધારે સમય હું ત્યાં ટકી શકતી, ક્યારેક જ એ સ્થિતિનો ભંગ અનુભવાતો. ત્યાર પછી તો એક એવું સુંદર પ્રભાત ઊગ્યું, જ્યારે જાગીને મેં અનુભવ્યું કે હવે ખીણમાં પાછા ઊતરવાના દિવસો કાયમ માટે ગયા, મારી મથામણોનો જાણે અંત આવ્યો, જીવન—સમર્પણની, અથવા તો આંતરિક શાંતિની અનુભૂતિ મેળવવાની મારી અંખના સંતોષવામાં હું સફળ થઈ હતી. આ વળી પાછો એવો મુકામ, જ્યાંથી પાછા ફરવાનું નામ ન લેવાય, ફરી પાછું એ સંઘર્ષનો સામનો કરવાપણું જ ન રહે. હવે સંઘર્ષ પૂરો થયો, કારણ કે હવે સાચી વસ્તુ કરવાનું જ તમે ઈચ્છતા રહો છો, એટલે નીચે ધકેલાઈ જવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો નથી થતો.

તેમ છતાંય, પ્રગતિ કંઈ પૂરી નથી થઈ ગઈ. મારા જીવનના આ ત્રીજા તબક્કામાં ભારે વિકાસ હું પામી છું, તમારા જીવનનું

કેન્દ્રવર્તી સ્થાન તમે સિદ્ધ કર્યું હોય, એ સ્પષ્ટ અને અપરિવર્તનીય પણ હોય, તેમ છતાં ય એની બહારની તટવર્તી દિશાઓ તો સતત વિસ્તરતી જ રહે છે. સતત વિસ્તરતી ક્ષિતિજો, અને પ્રગતિ પણ એવી જ સુસંવાદી. બંનેનો સતત સુમેળ. પ્રેમ, શાંતિ અને આનંદ જેવી લાગણીઓનું જ જીવનમાં સામ્રાજ્ય ! બહારનું સંરક્ષણાત્મક કવચ, અને ભીતરની અવિચળતા—આ બેઉ ચીજ તમને ગમે તેવા વિપરીત સંજોગોમાંથી સફળપણે પાર ઊતારી જાણે છે.

દુનિયા તમારી સામે નજર કરે તો એ એવું માની લઈ શકે ખરી કે તમે ભારે તકલીફો વેઠી રહ્યા છો, પરંતુ તમામ મુશીબતોને સફળતાપૂર્વક પાર કરી જવાના આંતરિક રસ્તાઓ સદા હાથવગા જ રહે છે. કશું જ અઘરું નથી લાગતું. એક પ્રકારની સ્વસ્થતા, સમાધાન અને જંપ અનુભવાય છે—હવે કશાયને માટે ઝૂરવાનું કે તણાવાનું શેષ નથી. જીવન ભર્યું ભર્યું છે, સુંદર છે, હવે એમાં ભીડભાડ કે ધાંધલ-ધમાલ નથી. આ મને અત્યંત મહત્ત્વની શીખ મળી ગઈ છે કે પછી જીવનમાં તમારે ભજવવાની ભૂમિકા સાથે તમારું તાદાત્મ્ય સંધાઈ જાય અને વિશ્વને ચલાવનારાં પરિભળો અને નિયમોને તમે આધીન રહો તો તમારું જીવન ભર્યું ભર્યું અને સરસ જ રહેવાનું. જો એમાં અશાંતિ, અજંપો અને ધાંધલ ધમાલ હોય તો સમજી લેવાનું કે જે કાંઈ તમારા માટે કરવા જોગ છે, પરિપૂર્ણ રચનામાં તમારે ભજવવાની જે ભૂમિકા છે, તેમાંથી કાંઈક વધારે પડતું કરવા તમે મથી રહ્યા છો.

હવે તો મેળવવા કરતાં આપવા માટે જીવવાનું છે. જો તમે આપવા પર કેન્દ્રસ્થ થાઓ તો તમે જોશો કે જે રીતે કશું દીધા વગર કશું મળતું નથી, એ જ રીતે કશું પામ્યા વગર કશું દેવાનું નથી. આરોગ્ય, સુખ કે આંતરિક શાંતિ જેવી મહત્ત્વની બાબતોમાં પણ આ જ નિયમ લાગુ પડે છે. એક અંતહીન ઊર્જાનો અનુભવ

થાય છે—એ કદી ય ક્ષીણ નથી થતી, હવાની જેમ એ અવિરત વહ્યા જ કરે છે. કોઈ વૈશ્વિક શક્તિના સ્રોત સાથે જાણે તમારો અનુબંધ જોડાઈ ગયો ન હોય !

તમારા જીવનના અંકુશમાં હવે તમે છો. તમે અનુભવ્યું હશે કે અહંકાર વશમાં રહેતો નથી. સુખસગવડ માટે શરીર તકાદો કરી અહંને કાબૂમાં રાખે છે, તો મન માંગણીઓ કરી કરીને, અને ભાવનાઓ—લાગણીઓ વ્યક્ત થઈ થઈને અહંને પોષતા રહે છે, પરંતુ ઊર્ધ્વગામી પ્રકૃતિ શરીર, મન અને લાગણીઓને કાબૂમાં રાખી શકે છે. હું મારા શરીરને કહી શકું છું—સિમેન્ટની લાદી પર ચૂપચાપ સૂઈ જા અને ઊંઘવા માંડ !—અને મારી વાત સ્વીકારાય છે. હું મારા મનને કહી શકું છું—બાકીની તમામ બાબતો વિષે વિચારવાનું બંધ કર અને સામે જે મુદ્દો ઉપસ્થિત થયો છે, એ પર કેન્દ્રિત થા—અને એ આજ્ઞા પાળે છે. મારી લાગણીઓને હું કહી શકું છું—શાંત થાઓ, આ ભયંકર પરિસ્થિતિમાં પણ સ્વસ્થતા રાખો ! અને એ ટાઢી પડે છે. આ જીવનશૈલી જ કાંઈક વેગળી છે. તત્ત્વજ્ઞાની થોરોએ લખેલું કે—માણસ પોતાના સાથીદારો સાથે સંવાદ—સુમેળ ન સાધી શકે, તો એનું જીવન બસુરું વાગશે. પરંતુ આમાં તો તમે હવે જુદા જ પડઘમને સાંભળો છો—નિમ્ન પ્રકૃતિના સ્થાને ઉન્નત પ્રકૃતિ !!

૧૯૫૩ ના અરસામાં વિશ્વશાંતિ માટે યાત્રાએ નીકળવાની મને પ્રેરણા થઈ, અથવા તો કહો કે મને નિર્દેશ—આદેશ મળ્યો. પરંપરાગત રીતે થતી યાત્રા શ્રદ્ધાપૂર્વક પગે ચાલીને થતી હોય છે અને લોકસંપર્કનો અવસર પામવા થતી હોય છે, લોકો સંપર્ક કરે એ હેતુ સર હું મારા પોષાક પર સામેથી દેખાય એવું લખાણ છપાવું છું, જેના પર લખ્યું છે—શાંતિ યાત્રી. મને લાગે છે કે મારું આ નામ મારા કરતાં મારા જીવનકાર્યની વધારે ઓળખ આપે છે પાછળ લખ્યું છે—શાંતિ કાળે ૨૫,૦૦૦ માઈલની પદયાત્રા. આ

લખાણનો એક માત્ર હેતુ લોક સંપર્ક છે. જ્યારે હું નગરના મુખ્ય રસ્તાઓ પરથી ગુજરું છું ત્યારે લોકો સામેથી આવી મને મળે છે અને એ સૌ સાથે શાંતિની વાતો કરવાની મને તક મળે છે.

પૈસા મુક્ત-કાંચનમુક્ત યાત્રિકરૂપે મેં ૨૫,૦૦૦ માર્ઠલની પદયાત્રા કરી છે. શરીર પર પહેરેલાં કપડાં અને મારા નાનાકડા ખીસાંમાં સમાય તેટલી જ મારી સંપત્તિ છે. હું કોઈ સંસ્થા-સંગઠનને વરેલી નથી. આશરો મળે ત્યાંસુધી ચાલ્યા કરવાનું, ભોજન મળે ત્યાંસુધી ઉપવાસ કરવાનો અને જ્યાંસુધી માનવ-જાતિ શાંતિની રાહ જીવવાનું ન શીખે ત્યાંસુધી રખડયા કરવાનું. અને હું તમને સાચેસાચ કહેવા માંગુ છું કે ક્યારેય કશું જ મેં માંગ્યું નથી, છતાં મારી યાત્રામાં જરૂરી એવી તમામ ચીજો મને સામેથી મળતી રહી છે, આ હકીકત સૂચવે છે કે વાસ્તવમાં લોકો કેટલા ભલા છે.

મારો શાંતિ-સંદેશ સદૈવ મારી સાથે રહે છે; શાંતિ માટેનો આ રાજપથ છે : બૂરાઈને ભલાઈથી, અસત્યને સત્યથી અને ઘૃણાને પ્રેમથી જીતો. આ સંદેશમાં નવું કશું જ નથી, સિવાય કે એનો અમલ. આ શાંતિ સંદેશ માત્ર આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રમાં જ અમલમાં મૂકાય એટલું બસ નથી, વ્યક્તિગત બાબતમાં પણ એનો અમલ એટલો જ જરૂરી છે. હું માનું છું કે આખરે વિશ્વ એ તો આપણી પોતાની જ અપરિપક્વતાનું પ્રતિબિંબ છે. પ્રજા પોતે જો પુખ્ત, સંપીલી, સુમેળ સાધનારી હોય તો યુદ્ધની સમસ્યા જ ન રહે. યુદ્ધ અશક્ય જ બની જાય.

આપણે દરેકે દરેક શાંતિ માટે કામ કરી શકીએ. આપણે જ્યાં છીએ ત્યાંથી જ, આપણી પોતાની ભીતર જ, કામ આદરી શકીએ, કારણ કે આપણા પોતાના જીવનમાં જેટલી વધારે શાંતિ હશે, તેટલી એ બહારના વાતાવરણમાં પડઘાશે. સર્વનાશમાંથી બચવા માટેની ઈચ્છા અંતરમાં એવો અજંપો ઊભો કરશે, જેને

રાહત આપવા અંદરની એક ઊંડી જાગૃતિની જરૂર પડશે. આણુ-શક્તિની ખોજ સાથે આપણે એક નવા યુગમાં દાખલ થયા છીએ અને આ નવયુગ એની સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે ઊંચા પ્રકારની સમજણ કેળવવા નવજાગરણનો પડકાર ફેંકી રહ્યો છે, તેવું હું માનું છું. એટલે, વિશ્વભરમાં શાંતિ સ્થાપવા માટેના પ્રથમ પગલા-રૂપે હું આપણી પોતાની અંદર શાંતિ સ્થાપવાની વાત કરું છું.

હવે, જ્યારે હું આંતરિક શાંતિ મેળવવાના કદમની વાત માંડું છું ત્યારે, એનું એક ચોક્કસ માળખું બનાવીને રજૂ કરું છું, પણ એમાં કશું 'આમ જ' એવું જડબેસલાકપણું કે જડતા નથી. માણસે માણસે એમાં ફેર પડી શકે. એ પગલાં વધી પણ શકે, ઘટી પણ શકે—વિષયને રજૂ કરવા માટેની આ એક પદ્ધતિ ગણો, પણ આ વાત મહત્વની છે, એટલું ચોક્કસ. અંદરની શાંતિ મેળવવાના ઉપાયોમાં આ જ ક્રમ અનિવાર્ય નથી, એકને માટે જે પહેલું સોપાન હોય, બીજા માટે તે છેલ્લું પણ હોઈ શકે. એટલે તમને જે પગલું સહેલું લાગે, ભલે એને પ્રથમ અજમાવો. થોડા ડગલાં તમે માંડશો એટલે આગળ વધવાનો રસ્તો આપોઆપ ખુલતો જશે. આ અંગે આપણે પરસ્પર આદાન પ્રદાન પણ કરી શકીએ. આવી પદયાત્રા કરવાની બધાને પ્રેરણા ન પણ થાય અને હું પણ આવી શાંતિયાત્રા માટે પગે ચાલતા નીકળી પડવાની હાકલ પણ કરતી નથી, પરંતુ આંતરિક શાંતિ અંગેની વાતચીતમાં હું જરૂર કાંઈ મદદ પહોંચાડી શકું અને એ વાતચીતમાં શાંતિ પામવાના ઉપાયો રૂપે જે વાતો ગણાવીશ, એ તમને તમે પોતે લીધેલાં પગલાં રૂપે જ અનુભવાશે.

સૌ પહેલાં, તો કેટલીક પૂર્વતેયારી કરવી પડશે, જેમાંથી હું ગુજરી ચૂકી છું. જીવન પ્રત્યેનો સમ્યક્ અભિગમ. આ છે પ્રથમ પગથિયું. આનો અર્થ છે કે પલાયનવાદી થતાં અટકો, ઉપ-ઉપરના સ્તરે છબછબિયાં કરતું રગશિયું જીવન ન જીવો. પૃથ્વી

પર આવા કરોડો લોકો છે અને એમને જીવનમાં મૂલ્યવાન કહેવાય એવું કશું સાંપડતું નથી. જીવનને સમગ્રપણે પામવાની ઉત્કટ અભિલાષા સેવતા થાઓ અને જીવનના ઊંડા પાણીમાં પ્રવેશો, જ્યાં તમને જીવનનાં સાચાં તથ્યો અને વાસ્તવિકતાઓ જોવા મળશે. અત્યારે આપણે એ જ કરી રહ્યા છીએ.

જીવનમાં તમારી સમક્ષ જે કાંઈ પ્રશ્નો ઊભા થાય, એ અંગે કેવું વલણ દાખવવું એ અત્યંત મહત્વની બાબત છે. તમારી સમક્ષ જે આખ્ખેઆખ્ખું, પરિપૂર્ણ ચિત્ર હોય, આદિથી અંત-સુધીની પૂરી ક્ષણી હોય તો તમને તરત સમજાઈ જશે કે જીવનમાં પ્રયોજન ન હોય એવી કોઈ સમસ્યા નહોતી, કે એવો કોઈ પ્રશ્ન નહોતા. જેણે તમારાં આંતરિક વિકાસમાં મદદ ન પહોંચાડી હોય. જે તમે આવો દૃષ્ટિકોણ રાખશો, તો તમે સમસ્યાઓને છૂપા વેશે આવેલી તકોરૂપે જોશો. જે તમે સમસ્યાઓનો સામનો જ નહીં કરો તો જીવનમાં તમે ગોથાં ખાધાં કરશો અને આંતરિક વિકાસના નામે મોટું મીંડું જ રહી જશે. આપણી પાસે અંદરની જે કાંઈ સૂઝબૂઝ હોય તેના સથવારે સમસ્યાઓનો સામનો કરીએ છીએ, તો આંતરિક વિકાસ અચૂક સિદ્ધ થાય છે. હવે જે પ્રશ્નો સામુહિક હોય તેને તો સમૂહગત રૂપે જ ઉકેલવા પડે પરંતુ એવા સામુદાયિક પ્રશ્નો અંગે પણ વ્યક્તિગતરૂપે આપણા ભાગે જે કાંઈ કરવાનું આવતું હોય તે ન કરીએ તો આપણને આંતરિક શાંતિ કદી ય લાધે નહીં. નિઃશસ્ત્રીકરણ કે વિશ્વશાંતિ જેવા પ્રશ્નો અંગે આપણે સાથે મળીને વિચારીએ અને એના ઉકેલ માટે સામુહિક પ્રયત્નો પણ કરીએ.

(ક્રમશઃ)

ઘણીવાર માણસનો બાહ્ય દેખાવ તેની સાચી આત્મિક સ્થિતિ દર્શાવતો નથી હોતો, કારણ કે સાચા સંતો પોતાના બાહ્ય દેખાવ પ્રત્યે થોડા ઉદાસીન હોય છે; જ્યારે જેમની પાસે ખરું આત્મિક ધન નથી, તેઓ સજાગ હોય છે. તેઓ એમ કરીને લોકોને આંજવાનો પ્રયત્ન કરતા હોય છે.

યોગેશ્વરજી

સૌજન્ય :

YOGA & TOTAL HEALTH CENTRE

ડૉ. હિમાંશુ પાઠક,
શ્રી હેમીના પાઠક.

“નિરાંત”

૩૨, દિવાળીબાગ સોસાયટી, સૂર્યપુર સોસાયટી પાછળ,
રાંદેર રોડ, સુરત-૩૯૫૦૦૮

ફોન : (૦૨૬૧) ૬૮૫૨૮૩
મોબાઈલ : ૯૮૨૪૦૪૩૦૩૩

E-mail :

hpathakji @ yahoo . Com

પ. પૂ. શ્રીરણછોડદાસજી મહારાજના જીવનના

ચૂંટી કાઢેલા પ્રેરક પ્રસંગો

સંકલન : પરમાર્થી

ધન્ય ભૂમિ બન પંથ પહારા.

ખટિલા ગામ પપરેદાથી બે માઈલ દૂર.

પૂજ્યશ્રીનું શરણ સ્વીકારીને વિરક્ત દીક્ષા લેનાર અને આજે ચિત્રકૂટમાં રામનરેશદાસજી મહારાજ તરીકે ઓળખાતા 'લાલાજી' એ ગામના રહેવાસી.

પૂજ્યશ્રી અનાજ ઉઘરાવવા જ્યારે ખટિલા જાય ત્યારે હંમેશા લાલાજી સેવામાં હાજર રહે.

પૂજ્યશ્રી એક સમયે આ ગામમાં પધાર્યા. ત્યારે ગરમીના દિવસો હતા. ગામમાં આમેય પાણીનો અભાવ રહેતો. એટલે ગરમીના દિવસોમાં તો પાણીની તકલીફનું કંઈ પૂછવાનું જ ન હોય.

ગામમાં જે કૂવો હતો એ સૂકાઈ ગયો હોવાથી લોકો એને ઊંડો અને ઊંડો ખોદી રહ્યા હતા. પરંતુ પાણી નીકળતું નહોતું તેથી બધા નિરાશ થઈને બેઠા હતા.

ભોગનુભોગ એ વખતે પૂજ્યશ્રી ત્યાંથી નીકળ્યા. સાથે લાલાજી હતા. કૂવો જોઈને એમણે સ્નાન કરવાની ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરી.

રામનારાયણનામના એક સજ્જને લાલાજીને કહ્યું : 'લાલાજી' મહારાજશ્રીને કોઈ બીજી જગ્યાએ લઈ જાઓ. આ કૂવામાં તો પાણી છે જ નહિ.

એપ્રિલ : ૧૯૯૯

૫૧

'પાની હે ભાઈ, તુમ ઉધર દક્ષિણ કી ઓર કોને મેં તીન હાથ ઓર ખોદો.' તેઓશ્રીએ હાથના ઈશારાથી જગ્યા બતાવીને કહ્યું.

એમણે બતાવેલી જગ્યાએ ત્રણ હાથ ઊંડું ખોદતાં પાણીની સરવાણીઓ ફૂટી નીકળી! લાલજીએ ડોલ ભરીને એમને સ્નાન કરાવ્યું. કૂવામાં પાણી નીકળેલું જોઈને લોકો ખુશખુશાલ થઈ ગયા.

તે દિવસ પછી એ કૂવો ક્યારેય નથી સૂકાયો.

* * *

સંત સહસિં દુઃખ પરહિત લાગી

પૂજ્યશ્રી જાગકી કુંડ પધાર્યા હતા એ અરસામાં કુંડ પર 'રસિકસમાજ'નામથી ઓળખાતા સંપ્રદાયનું બહુ જોર હતું. આ સંપ્રદાયના સાધુઓ ભક્તિરસના નહીં પરંતુ શૃંગારરસના ઉપાસકો હોય છે. તેથી તેઓ 'રસિક' કહેવાય છે. આ સંપ્રદાયની શરૂઆત યુગલાનંદશરણનામના એક સાધુએ કરી છે.

જાનકી કુંડની વ્યવસ્થા અને સંતસેવા ઉત્તમ પ્રકારે ચાલુ થઈ ગયા પછી, પૂજ્યશ્રીએ આ રસિક પ્રથાનો પ્રબળ વિરોધ કર્યો કારણ કે,

न रामो परदारणां चक्षुर्म्यामि पश्यति ।

જાનકી સમ્પરિત્યજ્ય કૌશલ્યા સદૃશી મમ ॥

મર્યાદાપુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રીરામે સદૈવ એક પત્નીવ્રતનું પાલન કર્યું હતું. તેથી એમના પ્રત્યે સેવકભાવ કે સખાભાવ રાખવાને બદલે કાન્તાભાવ એટલે કે પોતે એમની કાન્તાપત્ની હોવાનો ભાવ દાખવે એ મર્યાદા વિરુદ્ધનું કાર્ય કહેવાય.

પૂજ્યશ્રીએ આ વિષયનું શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી પૂરેપૂરી છણાવટ કરતું અને ખંડન કરતું 'ઉપાસના તત્ત્વવિવેચન'નામનું એક પુસ્તક પ્રગટ કર્યું.

રસિક સમાજમાં ભારે ખળભળાટ મચી ગયો. કુંડપર રસિક સમાજનું પ્રાધાન્ય હતું. તેથી સંઘર્ષ સર્જાયો અને તેમાં પૂજ્યશ્રીના બલરામદાસજી મહારાજનામના એક પ્રિય મહાત્માની હત્યા પણ થઈ ગઈ. ગણેશદાસજીનામના એક સાધુને ખૂબ માર પડ્યો. પૂજ્યશ્રી સામે પણ અનેક પ્રકારનાં ષડયંત્રો અને કાવાદાવા ખેલાયા.

છતાં રસિક સમાજ સામેનો એમનો પ્રબળ વિરોધ ચાલુ જ રહ્યો. કશાની પણ એમના પર અસર થઈ શકી નહિ. એમણે ખૂબ ધીરજપૂર્વક આ વિકટ પરિસ્થિતિનો સામનો કર્યો. પરિણામે રસિક સમાજ ઢિન્ન ભિન્ન થઈ ગયો. કુંડ પર એનું અસ્તિત્વ નામશેષ રહ્યું તેથી અન્ય મહાત્માઓ શાંતિથી પ્રભુભજન કરવા લાગ્યા.

જાનકી કુંડ છોડ્યા પછી પણ રસિક સમાજના સાધુઓ શાંત ન બેઠા. પૂજ્યશ્રીની પ્રતિષ્ઠા સત્કીર્તિ અને જાનકીકુંડની ઉન્નતિ એ સૌના પેટમાં તેલ રેડતી હતી.

એમણે પૂજ્યશ્રી સાથે રહેતા રામઅવતારજી મહારાજને ફેડયા. નવાગામના જાગીરદાર રામઅવતારજીના શિષ્ય હતા. બંનેએ ભેગા મળીને પૂજ્યશ્રીની ખૂબ કનડગત કરી અને એમને કેટલાંય કટુવચનો સંભળાવ્યાં.

પૂજ્યશ્રી મહાત્માઓના સ્તુતિવચનો જોટલી નિર્લેપતાથી સાંભળી શકતા હતા તેટલી જ નિર્લેપતાથી એમણે વિદ્વેષીઓનાં ક્રોધભર્યાં કટુવચનો પણ સાંભળ્યાં કર્યાં, આમ છતાં કુંડ પર

શાંતિને બદલે ઉદ્વેગ છવાઈ ગયો.

એક દિવસ રામઅવતારજી ખૂબ જ ક્રોધમાં આવી જઈને પૂજ્યશ્રી સામે બોલી ગયા : 'હું તમને મારી નાંખીને ફેંકી દઈશ.'

રામઅવતારજીને મતિભ્રમ થઈ ગયો હતો. તેથી એમણે જાણે આ શબ્દો ઉચ્ચારીને પોતાના જ કાળને સામેથી નિમંત્રણ આપ્યું. આના સમર્થનમાં ગોસ્વામીજી કહે છે :

'કાલ દંડ ગહિ કાલૂ ન મારા, હૈર ધર્મ બલ બુદ્ધિ વિચારા.'

પૂજ્યશ્રી સમા પરમ સંતનો તિરસ્કાર અને ઘોર અપમાન કાળથી પણ સહન ન થયાં. તેથી કાળ પૂજ્યશ્રીની વાણી પર બેસી ગયો અને એમનાં વચનદ્વારા બહાર નીકળ્યો. શ્રીગુરુદેવે ધીમેથી કહ્યું : 'ભાઈ, મੈ તો મરા હુઆ હી હું. તુમ મુઝે ક્યા મારોગે? પરંતુ એસા પ્રયત્ન યદિ તુમને કિયા તો મુઝે મારને કે પહલે તુમ ખુદ મર જાઓગે.'

અતિ ઘર્ષણ થાય ત્યારે શીળા ચંદનમાંય અગ્નિ પ્રગટે. એ અગ્નિની નજીક જવાની ધૃષ્ટતા બરફ કરે, અને પરિણામે એ ઓગળી જાય—નામશેષ બની જાય—તો એમાં અગ્નિનો શો દોષ?

કુંડ પર ઉદ્વેગ છવાઈ ગયો.

રોજ રોજની ઝંઝટ અને અશાંતિ જોઈને પૂજ્યશ્રીએ વિચાર્યું : યદિ મૈ ખુદ હી યહાંસે ચલા જાઉં તો ન રહે બાંસ ન બજે બાંસુરી. કુંડ પર તો શાંતિ રહેગી?

નિશ્ચય કરીને તેઓશ્રી હસ્તમ ચાલ્યા ગયા. ત્યાં જાનકી મંદિરમાં રહેવા લાગ્યા.

ખટખટ કરવા છતાંય રામઅવતારજી પૂજ્યશ્રીને કશી ઈજા પહોંચાડી શક્યા નહીં. કાળે પોતાનું કામ બરાબર કર્યું. થોડા સમય બાદ રામઅવતારજી પોતે જ કાળનો કોળિયો બની ગયા.

શ્રી ગુરુદેવના જીવનમાં બની ગયેલી આઘટના જાણે નિવેરી ભક્તશિરોમણિ પ્રહ્લાદ અને હિરણ્યકશિપુના પ્રસંગની પુનરાવૃત્તિ નથી કરતી? આવેશવશ બનેલા હિરણ્યકશિપુએ કહેલું :

व्यक्तं त्वं मर्तुकामोसि योऽतिमात्रं विकल्पसे ।

मुष्णुणां हि मदात्मन् ननु स्युर्विपमागिरः ॥

‘પ્રહ્લાદ! તારું મૃત્યુ નજીકમાં છે તેથી જ તું અતિશય પ્રલાપ કરે છે. મંદમતિ! સાચે જ, મરવાની આણીએ આવેલી વાણી હંમેશાં વિષય હોય છે.’

આ વાક્ય સંત પ્રહ્લાદ માટે તો ન કૃષ્યું પરંતુ વિધિપ્રેરિત નીકળેલું એ હિરણ્યકશિપુને જ કૃષ્યું. ધર્મ પોતે જેની રક્ષા કરે છે તેનું કોઈ અહિંત કરી શકતું નથી.

કાળ પણ જાણે આવા પ્રસંગોવડે ચેતવણી આપે છે કે તમારાથી સંતપુરુષોની આગતાસ્વાગતા ન થઈ શકે તો કંઈ વાંધો નહિ પરંતુ એમનો તિરસ્કાર તો ન જ કરતા; નહિ તો એ તમારો સર્વનાશ કરી નાંખશે. બધાં માટે ભલે એ ‘કાલ’ કહેવાય પરંતુ સાચા સંતો માટે એ તેમનું રક્ષણ કરનાર ‘ઢાલ’ છે.

(શ્રી દમયંતી સેજાવલના ચરિત્ર લેખનના આધારે)

અધ્યાત્મસાધનાના પથ પર

ડો. ધર્મન્દ્ર મ. માસ્તર (મધુરમ)

જેમ જેમ આપણી સમજ વધતી જાય છે તેમ તેમ આપણે પરમાત્મા ને સદ્ગુરુની નિકટ આવતા જઈએ છીએ. જે રીતે એક દંડો લગાવવાથી ગિદ્દી ઊંચે આકાશમાં જાય છે તેમ જ ઉચ્ચ વિચારથી સત્સંગથી ને આધ્યાત્મિક શ્રવણ-મનનથી મનુષ્યનું મન થોડું ઊર્ધ્વ થાય છે, ને પછી આત્મવિચાર ને આત્મનિરીક્ષણ કરવાથી મન ભીતરમાં નીચેથી ઉપર જઈ અલખ પરત્વે ગગનગામી બને છે. આત્મચિંતનદ્વારા જેમ જેમ બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ થતી જાય છે તેમ તેમ મનુષ્યની સમજ વધતી જાય છે અને વીતેલી કાલ કરતાં આજ વધારે ને આજના કરતાં આવતી કાલે એને પરમાત્મા વધારે પ્રમાણમાં પોતાના લાગવા માંડે છે, પણ સમજશક્તિની ઓછપને લીધે જ મનુષ્ય જગતની નજીક આવી જાય છે ને જગતના નશ્વર સંબંધ ને પદાર્થોમાં તે પોતાની જાતને ઓતપ્રોત કરી દે છે અને છેવટે તેને રડવાનો વારો આવે છે, જે એકવાર પણ તે ભક્તિનો ને પરમેશ્વરનો સ્વાદ ચાખે તો પછી તેના વગર તે રહી શકતો નથી.

ભક્તિની શરૂઆતમાં આપણને લાગે છે કે, ‘હું ભગવાનનો છું.’ પછી ઉપરનું પગથિયું ચડયાથી સમજ વધવા પામતાં તે અનુભવ કહે છે કે, ‘ભગવાન મારા છે.’ આ સ્થિતિમાં આપણે ભગવાનની થોડે અંશે વધુ નજીક આવેલા હોઈએ છીએ. ‘ભગવાન મારા છે’ના ભાવથી લાગે છે કે ભક્ત-સાધક ભગવાનને અધિકારપૂર્વક તેના પોતાના માને છે.

પછી જ્યારે સાધના કંઈક અધિક વિકાસ પામે છે, બુદ્ધિ

સૂક્ષ્મ થાય છે ને સત્સંગ વધે છે ત્યારે ભક્ત પોતાના ઈષ્ટદેવમાં એટલો બધો ઓતપ્રોત થઈ જાય છે કે પછી એનો અનુભવ ઉદ્ગાર કાઢે છે : “હું અને ભગવાન અલગ નથી, એક જ છીએ.” એ પછી તો ‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’ના ભાવમાં તદ્દીન થઈ જાય છે. કદાચ આવી જ અવસ્થામાં સંતભક્ત કબીરજીએ કહ્યું હશે—

કબીરા મન નિર્મલ ભયો, જૈસે ગંગાનીર,

પીછે પીછે હરિ ફિરે, કહત કબીર કબીર.

આ વાત આપણે કેમ નથી કહી શકતા? કેમ કે આપણા ચિત્તમાં કેટલાય જન્મોનો સંસ્કારરૂપી મેલ જમા થયો છે, એટલે આપણે ઈશ્વરની પાસે પહોંચી શકતા નથી. અને આ મેલ છે આપણી અપેક્ષાઓ, આકાંક્ષાઓ, ઈચ્છાઓ ને વાસનાઓનો,

અપેક્ષાઓના ત્યાગથી જ સુંદર જીવન સર્જાય છે, ઈચ્છાઓના ત્યાગથી જ સુંદર બુદ્ધિ પ્રગટ થાય છે ને આકાંક્ષાઓના ત્યાગથી જ અંતરની સુંદરતા ને શુદ્ધિ પ્રગટ થાય છે, જેટલી અપેક્ષાઓ વધુ તેટલો જ મનુષ્ય અંદરથી વધુ હેરાન થાય છે અને જેટલી તે ઓછી હોય છે તેટલો જ મનુષ્ય શાંત અને નિર્મલ હોય છે, પછી તો એ ભક્ત-સાધક નિરપેક્ષ મનથી ભગવાનને કહે છે—

તેરે ફૂલસે ભી ખ્યાર, તેરે કાંટો સે ભી ખ્યાર;

ચાહે સુખ દે યા દુઃખ, હમ્ને દોનો હે સ્વીકાર.

નિરપેક્ષ ભાવવાળો ભક્ત નિરાગ્રહી બની જાય છે. અને ન દુઃખથી ડરવાની જરૂર પડે છે, ન એને સુખ પાછળ ભટકવાની જરૂર પડે છે. એટલે એને પરમ સુખ ને આનંદ મળે છે.

એ તો આપણે સુપેરે માનીએ છીએ કે દુર્ગુણો પર સદ્ગુણો રાજ્ય કરતા હોય છે, મૂર્ખો પર બુદ્ધિશાળીનું વર્ચસ્વ હોય છે, ક્રોધીને મુકાબલે ક્ષમાશીલનો વધારે આદર થતો હોય છે, સકામ

વ્યક્તિ કરતાં નિષ્કામ વ્યક્તિ વધારે પૂજ્ય ગણાય છે ને અભિમાની માણસ કરતાં નમ્ર માણસ વધારે પ્રિય થઈ પડતો હોય છે. આ રીતે દુર્ગુણો કરતાં સદ્ગુણો વધારે ચડિયાતા સાબિત થાય છે.

દુર્ગુણની સરખામણીએ સત્ત્વગુણ ઈશ્વરની વધારે નજીક હોય છે, પણ એનાથી ય જે સુખ મળે છે એ ઘડી બે ખડીનું જ હોય છે, એ સાપેક્ષ હોય છે. નિર્દય વ્યક્તિ કરતા દયાળુ વ્યક્તિને સન્માન મળતું હોવાની વાત સાચી છે, પણ દયાળુ વ્યક્તિને ય સુખ ક્યારે મળે છે? જ્યારે કોઈ દયા કરવા જેવી પાત્ર વ્યક્તિ એની સમક્ષ આવે છે ત્યારે તેના પર દયા કરીને દયાળુ વ્યક્તિ સુખ મેળવે છે. વળી પોતાનાથી નબળી નિર્બળ વ્યક્તિ જ્યારે ભૂલ કરી બેસે છે ત્યારે તેના પર દયા કરીને તથા તેને ક્ષમા આપીને દયાળુ વ્યક્તિ સુખ હાંસલ કરી શકે છે, એટલે તેનું સુખ બીજી વ્યક્તિ પર નિર્ભર હોય છે.

દુર્ગુણ કરતાં સદ્ગુણ સારા ને ચડિયાતા છે, પણ ભગવાનનો નિરપેક્ષ ભક્ત તો એનાથી ય આગળની વાત કરે છે. દુર્ગુણ મનના વિકાર છે અને સદ્ગુણ મનની સાત્ત્વિક અવસ્થા છે. તમોગુણીને રજોગુણી અવસ્થા કરતાં મનની સત્ત્વગુણી અવસ્થા પરમેશ્વરીય સ્વરૂપની વધુ નજીક છે, પણ આ જે અવસ્થાઓ હોય છે તે બદલાયા કરતી હોય છે. જ્યારે ભગવાનનો ભક્ત, ‘સર્વોહમ્’નો સાક્ષાત્કાર કરતો જ્ઞાની ભક્ત—આ ત્રણે ગુણોથી પર એવી ગુણાતીત અવસ્થામાં રહેતો હોય છે. અવસ્થાઓની અદલાબદલ જતો એ આત્મામાં સ્થિર થઈને રહે છે, મહાત્મા યોગેશ્વરની દૃષ્ટિએ આ સર્વોત્તમ અવસ્થા છે.

સ્વર્ગારોહણના કાર્યક્રમો

૫. પૂ. મા શ્રી, સર્વેશ્વરીની સૂચના મુજબ હવે અંબાજી ખાતે સ્વર્ગારોહણમાં બધી સુવિધા ઉપલબ્ધ થઈ છે તેથી ભવિષ્યમાં સર્વમંગલ ટ્રસ્ટ તરફથી ઉજવાતા બધા જ કાર્યક્રમો ત્યાં જ ઉજવવા તે ઉપરાંત, જે જે કેન્દ્રો કાર્યશીલ છે, તેઓએ વારાફરતી-નીચેના ઠરાવેલા ક્રમ મુજબ જે તે મહિનામાં સ્વર્ગારોહણની મુલાકાત લેવી. ૧૯૯૯-૨૦૦૦ ના વર્ષ માટેનો કાર્યક્રમ સાધકો સાથેના પરામર્શ પછી નક્કી કરવામાં આવ્યો છે:-

	કેન્દ્રનો વારો
એપ્રિલ-'૯૯	પાલનપુર.
મે-'૯૯	સુરત/કપૂરા/માસ્મા.
જૂન-'૯૯	અમદાવાદ.
જુલાઈ-'૯૯	ગુરુપૂણિમા-(બધાં કેન્દ્રોમાંથી જેને અનુકૂળતા હોય તે ભાગ લઈ શકે. કાર્યક્રમ ટ્રસ્ટ તરફથી.
ઓગસ્ટ-'૯૯	૧૫ મી ઓગસ્ટ-પૂ. શ્રીના જન્મદિનની ઉજવણી (ટ્રસ્ટ તરફથી).
સપ્ટેમ્બર-'૯૯	ભાવનગર.
ઓક્ટોબર-'૯૯	નવરાત્રિ સામૂહિક જપયજ્ઞ.
નવેમ્બર-'૯૯	વડોદરા/અણોર.
ડીસેમ્બર-'૯૯	મોરબી.
જાન્યુઆરી-૨૦૦૦	રાજકોટ.
ફેબ્રુઆરી-૨૦૦૦	મુંબઈ.
માર્ચ-૨૦૦૦	૧૮ માર્ચ-પૂ. શ્રીની પુણ્યતિથિનો ત્રણ દિવસનો કાર્યક્રમ (ટ્રસ્ટ તરફથી).

સર્વમંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ

૫. પૂ. યોગેશ્વરજીની

નિર્વાણદિનની સાદગીપૂર્ણ ઉજવણી

તંત્રી

૫. પૂ. મહાત્મા શ્રી યોગેશ્વરજીના નિર્વાણદિનને તા. ૧૮, માર્ચ-૧૯૯૯ ના રોજ ૧૫ વર્ષ પૂરાં થયાં. તેના ઉપલક્ષ્યમાં સર્વ મંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટે, તે દિવસે પૂ. શ્રીને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પવા અને તેઓશ્રીની આધ્યાત્મિક વિચારસરણિ-પરિવારના સભ્યો સમક્ષ રજૂ કરવા એક સાદા કાર્યક્રમનું આયોજન-નવરંગપૂરાના મધુરિકા હોલ ખાતે કર્યું આ કાર્યક્રમમાં ગુજરાત અને બહારના ચારસો કરતાં વધુ સાધક ભાઈબહેનોએ ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લીધો.

કાર્યક્રમનો પ્રારંભ રેડિયો ગાયક અને જાણીતા ભજનીક એવાં શ્રી મૃદુલાબેન પરીખ અને શ્રી જયશ્રીબેન વોરાનાં ભજનો અને ધૂનોથી થયો. શ્રી મૃદુલાબેનનો કંઠ બુલંદ છતાં ભાવપૂર્ણ અને મધુર હોવાથી સ્થાનનું સારું વાતાવરણ આધ્યાત્મિક ભાવોથી ભર્યું થઈ ગયું. પોતે યોગેશ્વર પરિવારના જ એક સભ્ય છે એવો ભાવ દર્શાવી કોઈ પુરસ્કાર સ્વીકારવાની નમ્રતાપૂર્વક ના પાડી.

નિર્વાણદિન નિમિત્તે પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજી અને ૫. પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરીનાં સ્વરૂપોની શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી-શ્રી વિજયભાઈ પુરોહિતે પૂજા ભાવપૂર્વક કરાવી. પૂજા કરવાનું સદ્ભાગ્ય કેનેડાથી આવેલ શ્રી પ્રભુભાઈ પ્રજાપતિ અને તેમનાં ધર્મપત્ની રૂક્મણિબેન તેમજ ટ્રસ્ટ વતી શ્રી રાજુભાઈ જાનીને પ્રાપ્ત થયું.

પૂજન દરમ્યાન શ્રી દમયંતીબેન ભક્ત અને બીજા ભાઈ-બહેનોએ પૂ. મા પ્રભુની બાવની અને શ્રી યોગેશ્વરાય નમઃના સમૂહ જાપ-એકધારા ચાલુ રાખ્યા હતા.

પૂ. શ્રીની અમૃતવાણીમાં પાતંજલ યોગદર્શન ઉપર ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાં આપેલા પ્રવચનની ઓડિયો ટેપ સંભળાવી. તેમાં યોગ જેવા ગંભીર વિષયની સમજ બહુ સરલભાષામાં આપી છે.

વક્તાઓમાં શ્રી નારાયણભાઈ જાનીએ પૂ. શ્રીની સાધનાનાં વિશિષ્ટ પાસાંઓ અને પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરીની અતિ તીવ્ર તિતિક્ષા ભરી સાધના વિષે વિગતે છણાવટ કરી હતી. તો શ્રી કલ્યાણે પૂ. માની સર્વસમર્થતા સમજી, તેમનું પ્રેમપૂર્વક શરાણું સ્વીકારી નિશ્ચિંત બની જવાની સમજ સાધકોને આપી હતી. તો શ્રી બળદેવભાઈ પટેલ પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીની આત્મકથા પ્રકાશના પંથેની પ્રસસ્તિ કરતાં કહ્યું હતું કે, “યોગીકથામૃત (સ્વામી યોગાનંદ)” સત્યના પ્રયોગો ગાંધીજી અને પ્રકાશના પંથેની તુલના કરતાં મને સાધકો માટે શ્રેષ્ઠતમ લાગી છે. પૂ. શ્રીએ તેમાં પોતાની સાધનાનો નીચોડ રજૂ કર્યો છે.

કાર્યક્રમનું સંચાલન શ્રી રાજુભાઈ જાનીએ કર્યું હતું. અમદાવાદના શ્રી યોગેશ્વર ધ્યાન કેન્દ્ર તરફથી સાદા સ્વાદિષ્ટ ભોજનની સુવિધા કરવામાં આવી હતી. સ્થાનિક ભાઈબહેનોએ આ કાર્યક્રમને સફળ બનાવવામાં સારો ફાળો આપ્યો હતો.

પૂ. મા તે દિવસે અમદાવાદમાં હોવા છતાં નિયમ પ્રમાણે એક દિવસમાં ૧ લાખ જપ કરતાં હોવાથી દર્શન આપ્યાં ન હતાં. પૂ. મા અંબાજીમાં તા. ૨૦/૩/૯૯ થી ૨૫/૩/૯૯ સુધી સ્વર્ગારોહણમાં દર્શન આપવાના હોવાથી—મોટાભાગના સાધકો પૂ. માના આગમન પહેલા જ અંબાજી ખાતે પૂ. માનો સત્કાર કરવા ને લાભ લેવા પહોંચી ગયા હતા.

તા. ૧૮ મી માર્ચ ૧૯૯૯ના રોજ પૂ. શ્રીની સાધનાભૂમિ દેવપ્રયાગમાં—એક ખાસ નિષ્પૃલ્ક નિદાનકેમ્પ યોજવામાં આવ્યો હતો. તે ખૂબ સફળ રહ્યો. તેનો અહેવાલ ફ્રેટોગ્રાફસ સાથે મે-’૯૯ ના અધ્યાત્મના અંકમાં મૂકીશું. □

રામકથા

(ગતાંકથી ચાલુ)

યોગેશ્વરજી

(શ્રી યોગેશ્વરજીની સિદ્ધ કલમે આલેખાયેલ રામકથા)

એ જ વખતે વાનરસેના હરખથી ભરાઈને મંદોદરીનો જય જયકાર કરી ઊઠી.

એવી રીતે એણે મંદોદરીના રામ તથા સીતા પ્રત્યેના પ્રેમને અંજલિ આપી.

મરેલા તથા ઘાયલ થયેલા વાનરોને રામના કહેવાથી ઈન્દ્રે અમૃત છાંટીને સજીવન અને સાજા કર્યાં. એ પછી વિભીષણે રામને થોડા દિવસ પોતાના મહેમાન બનીને શાંતિથી વિશ્રામ કરવાનું કહ્યું ત્યારે રામ એના પ્રસ્તાવનો પ્રત્યુત્તર આપતાં શાંતિથી બોલ્યા : વિભીષણ, તમારા સ્નેહ તથા સેવાભાવને સારી પેઠે સમજી શકું છું. તમારી પ્રાર્થનાને માન આપીને થોડા દિવસ અહીં જરૂર રહી જાત પરંતુ ભરતની કરુણ દશા મને યાદ આવે છે, અને વહેલામાં વહેલી તકે એની પાસે પહોંચવા પ્રેરિત કરે છે. ભરત મારા વિરહની વેદનામાં ને મિલનના મનોરથમાં પોતાના દિવસો જેમતેમ કરીને પસાર કરી રહ્યો હશે. એ ચાતકની પેઠે મારી રાહ જોતો હશે. ચિત્રકૂટમાં એણે છૂટા પડતી વખતે કહેવું કે વનવાસની ચૌદ વરસની અવધિ પૂરી થયા પછી તમારા દર્શનમાં જો એક પણ દિવસનો વિલંબ થશે તો હું મારું શરીર છોડી દઈશ. એટલે હવે હું વધારે વિલંબ કરવા નથી માગતો. મારું કાર્ય હવે પૂરું થઈ ગયું છે, અને વનવાસનો વખત પણ પૂરો થવા

આવ્યો છે, એટલે મારું મન ભરત પાસે દોડી ગયું છે. ભરતની પેઠે કૌશલ્યાદિ માતાઓ મને મળવા માટે ઉત્સુક હશે, અને અયોધ્યાની સમસ્ત પ્રજા પણ એ ઉપરાંત એક બીજી વ્યક્તિ પણ વનવાસની પરિસમાપ્તિના દિવસને અત્યંત ઉત્સુકતાથી આંગણીના વેઢા પર ગણતી હશે.—ઉર્મિલા. એની શાંતિ માટે પણ વિના વિલંબ જવું જરૂરી છે.’

લક્ષ્મણની આંખ આગળ ઉર્મિલા રમી રહેલી.

સીતા અગ્નિપરીક્ષામાંથી પાર ઊતરી તે જોઈને એને થયેલું કે, ઉર્મિલા પણ આવી પરીક્ષામાંથી પાર ઊતરી શકે. એનો પ્રેમ પણ એવો અજબ, પ્રખર અને પવિત્ર છે. અને અત્યારે એ એક પ્રકારની અગ્નિપરીક્ષામાંથી જ પસાર થઈ રહી છે કે બીજું કાંઈ? એની અવસ્થા કેવી હશે? પોતાના પુનર્મિલનની પળો ગણતી એ કૃશકાય બનીને જીવી રહી હશે.

અયોધ્યા માટે વિદાય થવાનો નિર્ણય લેવાઈ ચૂક્યો.

વિભીષણ, સુગ્રીવ, હનુમાન તથા અંગદ અને બીજા વાનર યોદ્ધાઓ રામ, સીતા અને લક્ષ્મણ સાથે અયોધ્યા જવા માટે તૈયાર થયા, એટલે સીતાએ મંદોદરીને કહ્યું : ‘તમારા વિના મારાથી અયોધ્યામાં નહિ રહી શકાય. તારા વિશુદ્ધ સ્નેહનું સ્મરણ મને હમેશાં રહ્યા કરશે. લાંબા વખત લગી મને ત્યાં ગમશે જ નહિ. તે મને આણીને વખતે આપેલી હુંક મારાથી નહિ ભૂલી શકાય.’

સીતા ભાવવિભોર બનીને વધારે ન બોલી શકી, એટલે મંદોદરીએ કહ્યું : ‘સંયોગ ને વિયોગ છાયા અને તાપની પેઠે જીવનમાં આવ્યા કરે છે. એની વચ્ચે મનને બને તેટલું સ્થિર

રાખવાની આપણી ફરજ છે. મને પણ તારો સ્નેહ યાદ તો આવશે જ, પરંતુ શું થાય? જે મળે છે તેણે એક દિવસ છૂટા તો પડવાનું જ છે ને?’

‘છતાં પણ હૃદય દુઃખને અનુભવ તો કરે છે જ.’

‘સ્નેહી હૃદયને માટે એ સ્વાભાવિક છે.’

સીતાને દુઃખી થતી દેખીને રામ બોલ્યા : ‘તો પછી મંદોદરીને આપણી સાથે લઈ લે. સૌ પાછા ફરશે ત્યારે એ પણ પાછી આવશે.’

સીતાને એ સૂચના ગમી ગઈ.

લક્ષ્મણે, વિભીષણે ને સુગ્રીવે એનું સમર્થન કર્યું.

સીતા તથા રામે મંદોદરીને પોતાની સાથે અયોધ્યા આવવા માટે ઘણી સમજાવી એથી મંદોદરી તૈયાર થઈ. બોલી : ‘અયોધ્યામાં આવવાથી એક મોટામાં મોટો લાભ એ થશે કે, તપસ્વિની દેવી ઉર્મિલાનું દર્શન થઈ શકશે. અહીં રહીને એને નહી મળી શકાય. એને મળીને મને આનંદ થશે. ભરત, શત્રુઘ્ન ને કૌશલ્યા જેવી માતાઓને પણ મળી શકાશે, અને રામલક્ષ્મણ જે ભાગ્યશાળી ભૂમિપર જન્મ્યા તથા ઉદ્યર્થા છે તે દેવીભૂમિનું દર્શન પણ થઈ શકશે. મારા જીવનનો એ પણ એક મોટો લહાવો હશે.’

થોડીવાર પછી સુંદર પુષ્પક વિમાન તૈયાર થયું.

ઈચ્છાનુસાર ગતિ કરનારા એ વિશાળ વિમાનમાં બધાં ક્રમે ક્રમે ગોઠવાયાં.

રામે વિદાય થતાં બીજા વાનરયોદ્ધાઓને વિભીષણદ્વારા સન્માનાવ્યા, ભેટો અપાવી, તેમ જ ઉચિત અંજલિ આપી.

પછી પોતે વિમાનમાં દાખલ થઈને સીતાની બાજુમાં બેસી ગયા.

વિમાન જ્યારે સાગર પરથી પસાર થયું ત્યારે એની ઉપર બંધાયેલા વિશાળ સુંદર સેતુને નિહાળીને સીતાએ એના વિશે વિશેષ માહિતી મેળવવાની ઇચ્છા બતાવી. એણે પૂછ્યું :

‘આવો અદ્ભુત વિરાટ સેતુ કેવી રીતે તૈયાર થઈ શક્યો? આનું મહત્ત્વ ઘણું મોટું છે. આના વિના લંકામાં આવવાનું એકદમ અશક્ય છે—ખાસ કરીને વાનરસેના માટે.’

રામે સીતાની જિજ્ઞાસાનો જવાબ આપતાં જણાવ્યું : ‘આટલું મોટું ને મહત્ત્વનું કામ નાનામોટા સૈના સહકારથી જ થઈ શક્યું છે. સહકાર, સંપ ને સંગઠન સહિતના પ્રયત્નથી શું નથી થતું? આ અદ્ભુત કાર્યનું શ્રેય પ્રત્યેક વાનર યોદ્ધાને ઘટે છે. છતાં પણ એની પાછળનો ઈતિહાસ જાણવા જોવો છે.’

સીતાએ એ ઈતિહાસને જાણવાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી એટલે રામે કહ્યું : ‘સમુદ્રની પાસે તો અમે આવી પહોંચ્યા, પરંતુ સમુદ્રને પાર કરીને સેના સાથે સામે કિનારે કેવી રીતે પહોંચવું એ પ્રશ્ન અમારી આગળ આવીને ઊભો રહ્યો અને અમને સતાવવા માંડ્યો. મને થયું કે સમુદ્રને પ્રસન્ન કરવા માટે ઉપવાસ કરું : જો મારા અનશનથી પ્રસન્ન થઈને સમુદ્ર રસ્તો કરી આપે તો કામ એકદમ સહેલું બને.’

‘પછી? તમે અનશન કર્યું?’

‘હા. સમુદ્રના પ્રશાંત તટ પર કુશાસન બિછાવીને એની ઉપર મેં સમુદ્રને માનવવા માટે અનશનનો આરંભ કર્યો. લક્ષ્મણને મારી એ પ્રવૃત્તિ કે પહ્લવિ ન ગમી.’

(ક્રમશઃ)

* સંસાર એક યુનિવર્સિટી *

આપણે જે કંઈ કરવાનું છે તે સંસારમાં રહીને જ કરવાનું છે. સંસાર એક એવી મોટી યુનિવર્સિટી છે કે ધારીએ તો તેમાંથી ઘણું ઘણું શીખી શકીએ. આસુરીમાંથી દૈવી સંપત્તિની પ્રાપ્તિ, કામ-ક્રોધાદિ પર વિજય, મન-ઈન્દ્રિયનો સંયમ, અનેકમાં એક ઈશ્વરની ઝાંખી, આ બધું સંસારમાં થઈ શકે છે. વિકાસ ને પતન બંને માટે સંસારમાં અવકાશ છે. કેમ કે તેમાં બંને પ્રકારના અનુકૂલ ને પ્રતિકૂલ તત્ત્વો ભરેલાં છે. જેનામાં દૃઢ નિશ્ચય છે, નિશ્ચિત આદર્શ છે, હરહંમેશ જે જાગૃત છે, જે સદા આત્મપરીક્ષણ કરીને પોતાની તુટીઓને જુએ છે, ને દૂર કરવા સતત પ્રયત્નશીલ રહે છે, જે ઈશ્વર પર શ્રદ્ધા રાખી ઈશ્વરની પાસે પહોંચવા યથાશક્તિ પ્રયાસ કરતો રહે છે, તેમ જ જે આ સંસારને જ સર્વ કાંઈ સમજીને તેમાં સાકર પરની કીડીની જેમ આસક્ત થવાને બદલે ઈશ્વરમાં આસક્ત થાય તે સંસારમાં જીતી જાય છે.

યોગેશ્વરજી

* શાંતિનો અમૂલ મંત્ર *

માણસની ખરી મહત્તા જીવનમાં વૃત્તિ ને સ્વભાવ કે વાસનાની જે પામરતા કે પશુતા છે, તેને દૂર કરી માનવ બનવામાં છે. ને એ પછી પોતાને ઓળખવામાં છે. આ વિના શાંતિનું દ્વાર સદાને માટે બંધ છે. છેક ઉપનિષદ કાળથી શાંતિની વિચારણા આરંભાઈ છે. જીવનનો મહાન આદર્શ, શાંતિનો અમૂલ મંત્ર, માનવ જાતિ સમક્ષ ધર્યો છે : 'આત્મા-ને જાણો, શાંતિના ભંડાર પરમાત્માને જાણો, વિકાર ને વાસના પર વિજય મેળવો, સત્ય, પ્રેમ ને પવિત્રતાના આસન પર આરૂઢ થાઓ, ભેદભાવને દૂર કરો : સરાયરમાં એક આત્મા જુઓ : સૌને પ્રેમ કરો : આત્માને ઓળખી અપાર શક્તિ પ્રાપ્ત કરો, મહાન બનો : શોક, મોહ, ભય, અલ્પતા ને મૃત્યુના સ્વામી બનો !' ભારતીય સંસ્કૃતિની આ બુલંદ લાણી માનવ માત્રનો વારસો છે, ને આમકામ સત્યપ્રાપ્ત મહાપુરુષોની અનુભવભાષા છે.

યોગેશ્વરજી

